Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Jiří Kiršner

Vývoj štěpných linií v České republice

Development of cleavages in the Czech Republic

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

Olomouc 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Vývoj štěpných linií v České republice vypracoval samostatně a s použitím pouze uvedené literatury a zdrojů.

V Olomouci 22. dubna 2024

Děkuji tímto doc. PhDr. Tomášovi Lebedovi, Ph.D., vedoucímu mé bakalářské práce, za obětavost, vstřícný přístup a věcné připomínky a rady při psaní bakalářské práce.

Jiří Kiršner

Obsah

1. Úvod 5
2. Teorie štěpných linií podle Seymoura M. Lipseta a Steina Rokkana 8
2.1 Klasické štěpné linie dle Rokkana a Lipseta 10
2.1.1 Církev – Stát 10
2.1.2 Centrum – Periferie 10
2.1.3 Venkov – Město 11
2.1.4 Zaměstnavatelé – Pracující 11
2.2 Přístupy dalších autorů k adaptaci klasické teorie štěpných linií 12
2.2.1 Michael G. Roskin 12
2.2.2 Miroslav Novák 12
2.2.3 Attila Ágh 12
2.2.4 Maurizio Cotta 13
2.2.5 Gyorgy Márkus 13
2.2.6 Andrea Römmele 14
2.3 Lubomír Kopeček a Vít Hloušek 17
2.3.1 Socioekonomická konfliktní linie transformace 18
2.3.2 Nacionalistická konfliktní linie transformace 19
2.3.3 Vývoj štěpných liniích v České republice mezi lety 1989–2004 20
3. Metodologická část 23
4. Analytická část práce 25
4.1 Socioekonomická štěpná linie 25
4.1.1 Volby 2013 26
4.1.2 Volby 2017 30
4.1.3 Volby 2021 34
4.2 Evropská štěpná linie 35
4.2.1 Volby 2017 37
4.2.2 Volby 2021 40
4.3 Liberalismus x Konzervatismus 41
4.4 Církev x Stát 44
4.5 Nové štěpné linie? 46
5. Závěr 48

1. Úvod

V roce 1967 představili politologové Seymour Martin Lipset a Stein Rokkan svou teorii štěpných linií. Základní myšlenkou je, že podoba stranického systému vychází z určité konstelace konfliktů vzniklých dlouhodobými historickými procesy uvnitř společnosti. Tyto konflikty vytvářely vazby mezi různými segmenty voličů a politickými stranami reprezentující jejich zájmy. Autoři napsali teorii na základě vývoje a zkušeností z vyspělých západních demokracií.

V akademické sféře se různí názory, zda lze klasickou teorii štěpných linií aplikovat na postkomunistické státy. Vzhledem k faktu, že přirozený stranický vývoj byl ve státech socialistického bloku zastaven na více než 40 let, se někteří politologové přiklání k názoru, že teorii štěpných linií nelze aplikovat na tyto státy. Existují ale i autoři, kteří si myslí, že teorii lze aplikovat po určitých úpravách pro kontext postkomunistických států.

Jedním z politologů věnujícím se teorii štěpných liniích je profesorka Andrea Römmele, která v kapitole *Cleavage Structures and Party Systems in East and Central Europe* v knize *Cleavages, Parties and Voters: Studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland and Romania* popisuje vývoj teorie a její možné úpravy pro kontext východní a střední Evropy. Römmele navazuje na teoretický základ Lipseta a Rokkena, nicméně volí jiný přístup než oni. Römmele řeší i pro tuto práci důležitou část, a to rozdílný způsob formování stran na základě štěpných liniích v západní a ve východní Evropě.

K politologům, kteří modifikovali a aplikovali teorii štěpných linií patří, i profesoři Lubomír Kopeček a Vít Hloušek. Profesoři vycházeli ze základu Römmele a zaměřili se na případ České a Slovenské republiky ve společné práci Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou. Ve své práci berou v potaz specifický průběh transformace z komunistického režimu na demokratický režim a jak transformace ovlivnila budoucí stranický vývoj. Popisují štěpné linie vzniklé na základě změny režimu jako štěpné linie transformace, které se v průběhu času vyvíjejí společně se stranami, jež se na nich profilují.

Štěpné linie se v průběhu času dále vyvíjejí a mění stejně jako společnost, proto jsem si zvolil toto téma bakalářské práce. Cílem práce je zkoumat vývoj štěpných liniích v České republice a určit, jaké štěpné linie v ní rezonují v současnosti. S definicí novodobých štěpných linií se pojí i určení stran, které se na jejich základě profilují. Mé výzkumné otázky tedy jsou:

Jaké štěpné linie jsou významné v současné České republice?

Jaké strany se na základě současných štěpných linií profilují?

Práce je členěna do tří částí, teoretické, metodologické a analytické. V teoretické části se věnuji klasické teorii štěpných linií a jejím pozdějším úpravám pro kontext postkomunistických států. V teoretické části práci představím akademickou debatu o možnosti aplikace teorie štěpných linií na postkomunistické státy. Mým hlavním teoretickým základem je profesorka a politoložka Andrea Römmele**,** která se vývoji základní Rokkenově a Lipsetově teorii věnovala v kontextu střední a východní Evropy.

Důležitými jsou pro můj teoretický základ také profesoři a politologové Vít Hloušek a Lubomír Kopeček, kteří se dále zaměřili na Českou a Slovenskou republiku v kontextu teorie štěpných linií.

V metodologické části popisuji konkrétní postup při snaze zodpovědět výzkumné otázky.

V analytické části identifikuji hlavní štěpná témata, která ovlivňují politickou diskusi v České republice. Tato témata musejí být dlouhodobá a mít potenciál vytvářet opozice mezi politickými stranami. V jednotlivých analýzách štěpných linií jsou pozorována relevantní a sociodemografická specifika České republiky. Vedle toho jsou sledovány volební výsledky v parlamentních volbách těch politických stran, které reprezentují jednotlivé štěpné linie.

Primárním zdrojem dat je Centrum pro výzkum veřejného mínění a Český statistický úřad. Z tiskových zpráv Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM) používám průzkumy o důvěře/nedůvěře občanů ve státní instituce, vrcholné politiky či mezinárodní instituce. Sleduji také zájem občanů o politiku a volby. Dále průzkumy o mínění české veřejnosti o fungování demokracie a nedemokratických alternativách, mínění o členství v Evropské unii a NATO. Údaje Českého statistického úřadu používám hlavně ke zdroji dat například o proběhlých sněmovních volbách, prezidentských volbách či o referendu o vstupu do EU.

Mým primárním zdrojem v teoretické části je práce politologů Seymoura Martina Lipseta a Steina Rokkana Cleavage Structures Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction, ve které je popsána klasická teorie štěpných linií, na níž svoji práci stavím.

Dalším z primárních zdrojů je práce profesorů Víta Hlouška a Lubomíra Kopečka Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou, jejíž součástí je potřebná úprava klasické teorie pro realitu České a Slovenské republiky. K mým

sekundárním zdrojům v teoretické části patří další práce od profesora Hlouška, který se intenzivně věnuje tématu štěpných linií. Součástí sekundárních zdrojů jsou i další díla autorů věnujících se tématu štěpných linií.

2. Teorie štěpných linií podle Seymoura M. Lipseta a Steina Rokkana

Americký sociolog Seymour M. Lipset a norský politolog Stein Rokkan v roce 1967 byli první, kdo ve svém díle „*Cleavege structures, Party Systems, and Voter Aligments*“ popsali jev štěpných linií a jejich vliv na stranický vývoj. „Cleavege“ se do češtiny překládá jako „konflikt“ či „štěpení“, nebo dokonce „rozštěpení“ (Hloušek, Kopeček, 2004). V práci dále využívám překlad štěpné linie. Význam pojmu „rozštěpení“ je hlubokým a trvalým rozdělením mezi skupinami, založeným na určitém druhu konfliktu (Bornschier, 2009).

Štěpné linie se vytváří soupeřením nebo spoluprací stran ve stranickém systému ohledně dlouhodobých témat. Hlavní myšlenkou Lipseta a Rokkana je, že podoba dnešních stranických systémů států západní Evropy je výsledkem dlouhodobých historických společenských procesů. Politické strany a politické systémy vznikly vytvářením spojení mezi skupinami voličů a politickými stranami hájícími jejich zájmy (Hloušek & Kopeček & Šedo, 2011).

Lipset a Rokkan svou teorii založili na případě zemí západní Evropy s dlouhodobou demokratickou tradicí. Jak bylo zmíněno, štěpné linie zde vychází z dlouhodobých historických procesů, které starý kontinent ovlivnily. Tyto procesy dále vytvářely segmenty, a poté i výchozí politickou reprezentaci (Hloušek & Kopeček, 2004). Klíčové události, které ovlivnily budoucí stranický a společenský vývoj, byly dvě revoluce, konkrétně národní a průmyslová. Tyto revoluce ovlivnily společnost jak z hlediska funkcionálního, tak teritoriálního. Národní revoluce vedla k vytvoření štěpných linií centrum–periferie a církev–stát. Průmyslová revoluce vedla k štěpným liniím město–venkov a vlastníci–pracující.

Teorie štěpných linií přichází s myšlenkou, že volič místo toho, aby byl předurčen k volbě určité strany, tak se rozhoduje spíše na základě sociokulturních štěpení a volí stranu, která je jeho postavení nejblíže. Většinou je ukotvení voliče silné, ale může se časem i proměnit (Franklin, 2004). Státy se od sebe liší svým historickým kontextem, ekonomickým vývojem i sociologickým, proto se štěpné linie napříč státy mohou lišit. To jakým historickým kontextem si daný stát prošel, ovlivňuje stupeň a podobou segmentace společnosti. Autoři teorie věří, že štěpení vzniká zespodu, tedy od občanů. Rokkan a Lipset předpokládají, že štěpné linie se mohou vzájemně křížit a v identitě jednotlivých stranických aktérů se tak může promítat více konfliktních linií (Hloušek & Kopeček, 2005).

Během národních revolucí docházelo ke snahám o vytvoření národních států, spojených pod jednou centrální vládou a zastřešující národ, který by byl spojován jazykem, kulturou i historií. Vytvoření národních států vedlo k vnitřní teritoriální opozici v podobě regionů, které se lišily jazykem či kulturou, což vedlo k dlouhodobému napětí mezi menšinou obyvatel a většinou národa (Hloušek & Kopeček 2004). Na základě národní revoluce se tedy vytvořila v teritoriální dimenzi štěpná linie centrum–periférie.

Vznik národních států vedl k centralizaci moci státu, což vyústilo ke snahám vládnoucí garnitury ovládnout většinu prvků nezávislé oblasti života lidu, tedy konkrétně i víry a církve. Církev jako instituce, která zaštituje lidi s určitým vyznáním pod svým vlivem, je pro národní stát přirozeným soupeřem o vliv nad obyvatelstvem. Na základě tohoto konfliktu vznikla ve funkcionální dimenzi štěpná linie církev–stát.

V průběhu 18. a 19. století docházelo k postupným změnám v rovině zemědělství, výroby, těžby, dopravy a v dalších hospodářských sektorech. Tento proces se nazývá průmyslová revoluce a má svůj původ v západní Evropě. Do té doby v hospodářské rovině dominantní zemědělství začala střídat manufakturní a průmyslová výroba. Tyto procesy vedly ke změně způsobu života obyvatelstva. Obyvatelé se začínali za prací přesouvat do měst. Průmyslová revoluce způsobila zlom, který přinesl soupeření mezi volným obchodem a protekcionářstvím, neboli soupeření ohledně míry státní kontroly nad ekonomikou (Hloušek & Kopeček, 2004). Technický pokrok vedl k vytvoření dělnické třídy, která se shlukovala ve městech a vedla ke vzniku štěpné linie město–venkov. Tato štěpná linie existovala v teritoriální dimenzi. Městské obyvatelstvo zastupovaly liberální městské strany, které tíhly k pokroku, zatímco zemědělsky založené venkovské obyvatelstvo zastupovaly agrární strany hájící jejich zájmy.

Druhá štěpná linie, která vznikla na základě průmyslové revoluce, je v dimenzi funkcionální, jedná se o štěpnou linii pracující–vlastníci. Štěpná linie zde vzniká mezi různými ekonomickými třídami. V marxistickém pojetí mezi nemajetným proletariátem a buržoazií, která vlastní výrobní prostředky a přivlastňuje si zisk. Nemarxistické pojetí vidí konflikt mezi zájmy vysoce placených zaměstnanců, manažerů či podnikatelů a zájmy osob s nižším příjmem, nezaměstnaných a dělníků. Následkem vznikají sociálně demokratické strany, které zastřešují zájmy pracujících. Tato štěpná linie dosáhla největšího významu, jelikož homogenizovala západoevropské stranické systémy. Vzniklé strany přicházely do konfliktů s vládnoucí

konzervativní či liberální elitou a staly se silnou opozicí v stranickém systému (Hloušek & Kopeček & Šedo, 2011).

Lipset a Rokken ve svém textu poukazují na určité „zmražení“ či „zamrznutí“ (freezing) západoevropských stranických systémů. Struktura stran se stabilizovala na počátku 20. let 20. století a v době o čtyřicet let později, kdy vznikal Lipsetův a Rokkanův text, byla stále stabilní (Hloušek, 2007). Tento proces se mění v 60. letech, kdy se mladá generace přestává ztotožňovat se stranami a jejich programy. Dochází k tzv. rozmrznutí (defreezing) stranických systémů. Tento posun ovlivnilo například nástup politického marketingu či rozmach médií. Tyto procesy byly v jednotlivých západoevropských státech různé, a to i na regionální úrovni.

2.1 Klasické štěpné linie dle Rokkana a Lipseta

2.1.1 Církev – Stát

Štěpná linie mezi státem a církví má svůj původ v mnoha staletích náboženských sporů v Evropě. Důležitou roli v tomto sporu sehrála Velká francouzská revoluce, po které následovaly intenzivní střety mezi církví a státem. Boj o roli náboženství a církve ve společnosti měl významný dopad nejen na 19. století, ale také se stal hlavním motivem vzniku křesťanských stran. Toto téma se stalo klíčovým v kontextu politických a společenských změn, kdy se křesťanské strany snažily hájit a prosazovat své náboženské hodnoty a principy v demokratických zemích. Tyto strany se snažily ovlivnit politický proces a rozhodování v zájmu ochrany a podpory církve a náboženství v moderní společnosti. Důležitou roli při zakládání křesťanských stran měla katolická církev, a to díky své dobré organizaci, nadnárodnímu charakteru a propracované sociální doktríně. Katolické strany jsou tak důsledkem působení této štěpné linie, ovšem v současnosti transformované zpravidla do podoby křesťanskodemokratických stran, jako například v Německu, Rakousku nebo Belgii (Rokkan, 1970).

2.1.2 Centrum – Periferie

Jedná se o konflikt mezi dominantním centrem a kulturou provincie nebo periferie, která se cítí ohrožená kvůli své etnické, jazykové nebo jiné odlišnosti. Periferní skupiny jsou, vnímány jako podřízené dominantnímu centru, se často mobilizují k odporu proti domnělému nebo skutečnému tlaku ze strany centra a snaží se prosadit větší míru autonomie nebo dokonce

nezávislosti. Na této konfliktní linii vznikaly strany autonomistické, resp. podle Rokkana strany teritoriální obrany (Rokkan, 1970).

2.1.3 Venkov – Město

V průběhu 19. století způsobily průmyslová revoluce, industrializace a rostoucí význam ekonomiky volného obchodu významné změny v tradičním způsobu života zemědělsky založeného venkova. Změny přicházející z městského prostředí byly často odmítány konzervativními venkovskými komunitami, které se obávaly narušení jejich tradičního způsobu života. Tento strach z nových změn vedl k pochopitelné reakci, která zahrnovala snahu organizovat se a bránit své zájmy. To přispělo ke vzniku agrárních stran, neboť stávající politické strany nebyly schopny tuto potřebu pojmout a reprezentovat. Rokkan identifikuje několik příznivých podmínek pro vznik agrárních stran:

1. Města a průmyslová centra jsou v době rozhodující pro rozšiřování volebního práva početně slabá.
2. Mezi městem a venkovem existují silné kulturní rozdíly a bariéry, které mohou bránit efektivní spolupráci a integraci rolnické produkce do kapitalistické ekonomiky.
3. Zemědělskou populaci tvoří především samostatně hospodařící rolníci, kteří nejsou sociálně-ekonomicky marginalizováni.
4. Katolická církev nemá velký vliv. Pokud je tomu naopak, pak se prosazují spíše strany katolické než agrární (Rokkan, 1970).

2.1.4 Zaměstnavatelé – Pracující

Toto rozdělení vychází ze sociálních důsledků průmyslové revoluce, kterou byla vytvořena velká skupina továrních dělníků. V důsledku toho se začal objevovat konflikt mezi zaměstnavateli a dělníky a obě strany se začaly organizovat. Vznikly první dělnické spolky a později i profesionální odbory, na druhé straně vznikly průmyslové a hospodářské komory a zaměstnavatelské svazy. Politickými subjekty, které se staly reprezentanty dělnictva, byly především masové socialistické strany, což mělo za následek novou strukturu stranického spektra. Na pravici působily strany, které vznikly jako důsledek předchozích dělení, zatímco na levici se prosadily právě socialistické strany (Rokkan, 1970).

2.2 Přístupy dalších autorů k adaptaci klasické teorie štěpných linií

2.2.1 Michael G. Roskin

Americký politolog Michael Roskin naprosto odmítá aplikaci přístupu cleavages na středo a východoevropskou realitu. Roskin soudí, že rychlost, s jakou se odehrávala transice, nedovolila politickým stranám postupné budování vazeb na skupiny voličů. Strany v mnoha případech neměly jasnou sociální základnu a voliči naopak neměli vybudovány základní stabilní stranické identifikace. Opozice vůči komunistickému režimu je dle Roskina jediný pevný bod. Roskin nepovažuje tento prvek za konfliktní linii (Roskin, 1994).

2.2.2 Miroslav Novák

Profesor politologie Miroslav Novák, který značně vychází z Daniela L. Seilera, zastává protikladný názor než Michael G. Roskin. Novák je přesvědčen, že v zemích střední Evropy postupně vznikají stejné štěpné linie jako v Evropě západní a že je pouze otázkou času, kdy se tyto klasické konfliktní linie naplno projeví (Novák, 1999). Úskalím tohoto postoje je, že Novák si vybírá jako příklady nejrozvinutější státy střední Evropy – konkrétně Polsko, Maďarsko, Slovinsko a Českou republiku. V těchto zemích, které až do druhé světové války procházely v podstatě stejným, byť i lehce opožděným, vývojem jako státy západní Evropy. Pochopitelně se tedy před nástupem komunismu začaly vytvářet zřetelné obrysy rokkaniánských štěpných linií (Hloušek, 2000).

2.2.3 Attila Ágh

Maďarský politolog Attila Ágh nepracuje se zcela čistou teorií konfliktních linií. Rozděluje strany podle role a místa, která příslušná strana zaujímá v rámci procesu formování (genetic typology), kombinuje některé prvky rokkaniánského přístupu s určitými momenty klasifikace duchovních rodin politických stran. Tomuto modelu odpovídá zejména důraz, který tato Ághova typologie klade na úlohu mezistranických konfliktních polí v procesu tvorby jednotlivých stran a stranického spektra (Hloušek, 2000).

První štěpná linie je linie rozdělující bývalé vládnoucí komunistické strany, které se v průběhu transformace reformovaly, a nové opoziční strany. Dle Ágha tato štěpná linie vede k formaci multipartistického systému politických stran a je nejdůležitější. Druhou štěpnou linii identifikuje jako cleavege oddělující staré a nové strany. Jako staré strany popisuje ty, které

existovaly ještě před komunistickým režimem. Vít Hloušek tvrdí, že toto Ághovo cleavege je nejproblematičtější. Zaprvé v mnoha případech zdvojuje první dichotomii, ale hlavně není zcela zdůvodněno, proč by měl být tento rozpor pro pochopení stranicko-politických konfliktů natolik důležitý, aby se o něm dalo hovořit jako o štěpné linii. Ágh ostatně přiznává, že tzv. staré strany nehrají v politickém životě „postkomunistických“ států zpravidla příliš důležitou roli (Hloušek, 2000). Poslední štěpnou linii popisuje Ágh na základě konfliktu mezi etnicky orientovanými či regionálními stranami a stranami nacionalistickými. Tato linie je důležitá díky složité etnické a národnostní situaci v řadě zemích východní a střední Evropy.

2.2.4 Maurizio Cotta

Italský politolog Maurizio Cotta tvrdí, že nové strany se vyvinou na bázi konfliktů, které mají potenciál pro vytvoření a přetrvávání širokých a trvalých politických mobilizací (Cotta, 2002). Jako nejdůležitější konflikt autor vnímá komunistickou stranu a proti ní stojící opozici. Tato konfliktní linie určovala podle Cotta základní rozměr stranické soutěže v prvních letech po transformaci režimu. Transice mezi komunistickým a novým režimem byla kontinuální povahy, což zajistilo určitou životaschopnost této konfliktní linie. Dle Cotty může konflikt mezi komunistickou stranou a opozicí být i dlouhodobý, ale nepůjde o velké množství případů.

Na základě posouzení situace v postkomunistické Evropě a na základě srovnání se situací v transformujících se státech západní a jižní Evropy se Cotta domnívá, že politický vývoj po ukončení bezprostřední transformace (ve fázi konsolidace) bude určován směsicí cleaveges, které působí dlouhodobě, a nových témat a problémů, které s sebou přinesla transformace (tedy konfliktní linie transformace), přičemž klasické konfliktní linie by časem měly získávat převažující vliv (Cotta, 2002).

2.2.5 Gyorgy Márkus

Tento maďarský filozof vypracoval model štěpných linií na základě reality Maďarska na počátku 90. let. Autor se věnuje štěpným liniím přechodu. Identifikuje tři základní konfliktní linie: debolševizace kontra rebolševizace, tradicionalismus kontra prozápadní orientace a práce kontra kapitál. Márkus dále rozděluje tyto linie dle jejich váznamu a intenzity. Nejslabší je socioekonomická štěpná linie, dominuje konfliktní linie druhá, na níž se vymezují národně konzervativní síly, které se snaží o kontinuitu s předkomunistickým systémem, proti proponentům zásadnější modernizace zacílené na západoevropské vzorce (Márkus, 1993).

2.2.6 Andrea Römmele

Andrea Römmele je německá profesorka politologie, která v knize *Cleaveges, Parties and Voters: Studies from Bulgaria, the Czech republic, Hungary, Poland, and Romania,* napsala úvodní kapitolu věnující se možnosti adaptace rokkanianské teorie na státy střední a východní Evropy. Autorka označuje Rokkanovu a Lipsetovu teorii jako výchozí bod, od kterého se lze odrazit. Ve své kapitole si dala za úkol prozkoumat vývoj teorie od jejího publikování a definování klíčových rozdílů a podobností mezi realitou států západní Evropy, analyzovaných Lipsetem a Rokkanem, a státy východní a střední Evropy.

Römmele označuje jako problémové, že podstatná část literatury o štěpných liniiích nenabízí jednotnou ucelenou definici toho, co štěpení vlastně je. Autorka tvrdí, že koncept štěpení se skládá ze dvou částí: strukturální a věcné. Strukturální část se skládá ze tří částí: rozdělující (existující odlišnost mezi sociální skupinou), konfliktní (vědomí odlišnosti) a organizační (organizace na obranu identity a cílů skupiny) [adaptováno z Bartolini, Mair, 1990]. Lze říct, že existuje štěpení sociální a politické. Tento koncept lze použít při analýze vlivu sociální stratifikace na instituce a chování nebo vlivu politických institucí na sociální strukturu a změny (Allardt, 1964). Sociální štěpení je běžně definováno z hlediska sociálních postojů a chování a je považováno za odraz tradičního rozdělení sociální stratifikace. Politické štěpení se obvykle definuje z hlediska politických postojů a chování.

Sociální štěpení

Sociální štěpení je běžně definováno z hlediska sociálních postojů a chování a je považováno za odraz tradičního rozdělení sociální stratifikace. Politické štěpení se obvykle definuje z hlediska politických postojů a chování. Většinu konfliktů, kterých se účastnily strany zastupující etnicky, jazykově nebo nábožensky odlišné obyvatelstvo periferií nově vznikajících národních států Evropy, lze vysledovat v těchto kritických bodech západních dějin. Podobně Lipset a Rokkan poukázali na to, že průmyslová revoluce dala vzniknout dalším dvěma formám sociálního rozdělení: venkov versus město a dělník versus vlastník (Römmele, 1999).

Sociální rozměr zdůrazňují i další autoři. Michael Gallagher, Michal Laver a Peter Mair nabízejí definici:

1. Štěpení zahrnuje sociální rozdělení, které odděluje lidi, kteří se od sebe mohou odlišit z hlediska klíčových sociálních charakteristik, jako je povolání, status, náboženství nebo etnický původ.

2. Skupiny zapojené do rozdělení si musí být vědomy své kolektivní identity, například jako pracovníci nebo zaměstnavatelé, a musí být ochotny na tomto základě jednat.

3. Rozdělení musí být vyjádřeno organizačně. Toho je obvykle dosaženo v důsledku činnosti odborů, církve, politické strany nebo jiné organizace, která formálně institucionálně vyjadřuje zájmy těch, kteří stojí na jedné straně rozdělení.

Ne všechny definice zdůrazňují sociální rozměr, avšak zahrnují organizační aspekt. Douglas Rae a Michael Taylor ve své práci „The analysis of Political Cleavages“ popisují cleavages jako kritéria, která rozdělují členy společenství nebo subkomunity do skupin, a relevantní cleavages jsou ty, které rozdělují skupiny s důležitými politickými rozdíly v konkrétním čase a místě. Autoři identifikují tři základní druhy štěpení:

1. Askriptivní neboli „znakové“ štěpení, jako je rasa nebo kasta.

2. Postojové neboli „názorové“ štěpení, jako je ideologie nebo preference.

3. Behaviorální neboli „činové“ štěpení, které se projevuje činnostmi, jako je hlasování nebo vstup do organizací. Rae a Taylor nepovažují konflikt ani organizaci za nezbytnou podmínku existence štěpení (Rae & Taylor, 1970).

Raeovu a Taylorovu typologii kritizovali například Bartolini a Mair, podle nichž je termín „cleavage“ používán jako univerzální pojem, který je schopen obsáhnout téměř všechny myslitelné typy politického rozdělení. Zatímco Rae a Taylor považují tři uvedené typy štěpení za vzájemně se vylučující třídy různých štěpení, Bartolini a Mair tyto tři typy považují jednoduše za různé aspekty štěpení (Bartolini & Mair, 1990).

Politické štěpení

Podle některých autorů jsou politické postoje a chování klíčovými faktory, které určují existenci štěpení. Tito autoři hlavně zdůrazňují relativně stabilní vzorce politické polarizace, kdy určité skupiny podporují určité politické strany, zatímco skupiny jiné podporují opačné politiky nebo strany. Skupiny mohou být sociálními skupinami, ale důležité je, že existuje rozdělení, která dostávají politickou podobu.

Empirická analýza ukázala, že třída je jedním z nejsilnějších základů politického štěpení (viz Rose & Urwin, 1970; Rose, 1974). Společenské změny, k nimž došlo v nedávné minulosti, však přinesly štěpení, které již není založeno na třídním principu, dokonce ani na sociálních skupinách, ale spíše na hodnotách nebo ideologiích. Převedení sociálních rozdílů do politických

opozic zesláblo (Schmitt, 1987). Ronald Inglehart (1981) tvrdí, že štěpící struktury, na nichž je založena politika v západních zemích, se od druhé světové války hluboce změnily, protože jednotlivci přešli od materiálních k postmateriálním hodnotám.

Postmateriální lidé dávají přednost takovým cílům, jako je smysl pro společenství a nemateriální kvality života, ačkoli žijí ve společnostech, které tradičně zdůrazňují především ekonomické zisky. Dle Ingleharta a jeho následovníků snížil vzestup postmateriálních témat význam politické polarizace na základě třídního původu. Mezi postmateriální témata lze zařadit životní prostředí, rovnost mužů a žen, potraty či práva homosexuálů. Ideologické a hodnotové rozdíly jsou klíčové pro nové politické rozdělení. Takové štěpení může nabývat organizační podoby nových politických stran, ale ještě pravděpodobněji nabývá podoby sociálních hnutí (Merkl, 1988).

Andrea Römmele definuje štěpení následovně: *„Štěpení jsou dlouhodobé strukturální konflikty, které dávají vzniknout protichůdným postojům, jež reprezentují konkurenční politické organizace. Nepředpokládáme, že všechny sociální rozdíly vytvářejí štěpení, ani že všechna štěpení jsou sociální, ani že ta, která existují, jsou reprezentována spíše stranami než jinými formami organizace. Nepovažujeme za samozřejmé, že strany, které tvrdí, že reprezentují důležitá existující rozdělení ve společnosti, tak skutečně činí. Naše definice nás nutí brát v úvahu jak sociální, tak politické prvky, umožňuje nám vidět způsoby, jakými se vzájemně ovlivňují - a způsoby, jakými se někdy neovlivňují.“* (Römmele, 1990).

Römmele ve své práci konstatuje, že do 70. let 21. století bylo „zamrznutí“ důležitým bodem a politika se mohla zdát zaseknutá v čase. Podobně, jako například Ronald Inglehart nebo Oddbjorn Knutsen konstatuje, že od 70. let došlo k „rozmrznutí“ politiky a následovaly důležité změny.

Rozdílné podmínky v západní Evropě a východní/centrální Evropě

Jak upozornil Claus Offe, postkomunistická Evropa ve skutečnosti prochází "trojí transformací", která zahrnuje nejen demokratizaci, ale také marketizaci a rozsáhlou ekonomickou transformaci, jakož i samotné budování státu. To, co západní Evropa "zvládla“ v průběhu staletí (od národního státu ke kapitalismu a poté k demokracii), musí postkomunistické země zvládnout současně a v co nejkratší době (Offe, 1992).

Oproti západní Evropě je elektorát ve střední a východní Evropě mnohem více otevřenější a dostupnější, zároveň však proměnlivější a nejistější. „Staré“ cleavages se mohou

objevit v těchto nových demokraciích, ale čelí odlišným podmínkám než na západě. Prvotní léta těchto nově demokratických států provází nejistota. Predikce se zdají s každými volbami nebezpečnější. Nově vznikající strany nemají tu výhodu 40 let nepřerušeného demokratického vývoje. Nové strany mají tendenci být charismatické a klientelistické spíše než pragmatické. Charismatické strany, které nejsou ničím jiným než nestrukturovanou masou lidí sdružujících se kolem vůdce, se vyhýbají vysokým nákladům na organizaci a dosahování politického konsensu. Klientelistické strany, zejména patronátní organizace, jsou lépe organizované a jsou nuceny zajišťovat svým stoupencům stálý přísun zdrojů (Kitschelt, 1995).

Podstatná je v těchto nových demokraciích dle Römmele (1999) role médií. Média byla za komunismu těžce cenzurována a kontrolována vládnoucí komunistickou stranou. Komunistická strana je využívala pro propagaci svých politik a státní ideologie. Postkomunistická politika liberalizace a privatizace přinesla rychlé změny (Splichal, 1994), kterým se političtí aktéři dokázali rychle přizpůsobit. Prosadila se marketingová politika, která se vyznačuje značně rostoucími výdaji na kampaně, kladoucí důraz na silné osobnosti a chytlavá témata.

Andrea Römmele ve své práci rozpracovává koncept štěpných liniích z jiného hlediska než Rokkan a Stein ve své původní práci. Přidává si svá konkrétní kritéria a rozděluje štěpení na politické a sociální oproti klasické Rokkanovské teorii. Toto rozšíření na dvě dimenze zbytečně rozšiřuje definiční rámec toho, co může být považováno za štěpné linie. V kontextu Rokkanovské teorie není třeba rozdělení na sociální a politické štěpení. Dle Römmele se v postkomunistických státech objeví „staré“ cleavages, ale už za jiných podmínek než v státech západní Evropy. Na její teoretický rámec dále navazují profesoři Lubomír Kopeček a Vít Hloušek, kteří danou teorii aplikují na postkomunistickou Českou republiku.

2.3 Lubomír Kopeček a Vít Hloušek

Hloušek a Kopeček (2005) ve své práci *„Konfliktní linie v současné české a slovenské politice“* přicházejí s vlastní adaptací konfliktních linií. Jako většina autorů zvolili kompromisní přístup, který počítá s existencí specifických štěpných linií a uznává potřebu zvláštních nástrojů a postupu k jejich zkoumání. Své navrhované pojetí konfliktních linií označují jako konfliktní linie transformace.

Jako klíčový je pro autory fakt, že Československo bylo přes 40 let součástí nedemokratického komunistického režimu. Československá republika se transformovala

v demokratický režim, z čehož vyplývá autory zvolené označení „konfliktní linie transformace“. Jako první důležitý spor se jeví spor o podobě (povaze) režimu, neboli konfliktní linie vedoucí mezi komunistickým režimem a antirežimní opozicí. Tato konfliktní linie většinou zanikala při prvních demokratických volbách. V některých případech tato linie nezanikla a existovala v podobě konfliktu mezi bývalými komunistickými stranami, které zpravidla prošly sociáldemokratizací, a formacemi, které navazují na dědictví bývalých širokých občanských hnutí typu fóra z přelomu 80. a 90. let.

Konfliktní linie o podobu režimu se může dle autorů projevit například v diskusích ohledně dekomunizace, ve sporech ohledně lustrací a v otázkách o obecném vyrovnání se s komunistickou opozicí. Tuto reziduální konfliktní linii autoři označují jako konfliktní linii komunismus versus antikomunismus. Spor o podobu režimu může trvat a projevovat se i v již demokratickém státu, což může daný stát zabrzdit ve vytváření jiných konfliktních linií, které přirozeně odrážejí sociálně-politickou podobu země.

Jako nejdůležitější cleaveges autoři označují **socioekonomickou konfliktní linii transformace** a **nacionalistickou konfliktní linii transformace**. Obě tyto konfliktní linie lze sledovat ve všech postkomunistických zemích. Jsou typické svou velkou mobilizační silou, která jim dává potenciál, aby se mohly stát určujícími pro jednotlivé stranické systémy.

2.3.1 Socioekonomická konfliktní linie transformace

Existuje řada důvodů, proč podle autorů nelze sociekonomickou konfliktní linii transformace redukovat na Rokkenovskou cleavage vlastníci – pracující:

1. Nejasnost vlastnických vztahů po pádu komunismu. Po pádu komunismu nebyly vlastnické vztahy dlouhou dobu jasné, sociální a ekonomický status jednotlivců nebyl výrazně spojen s jejich třídní příslušností.
2. Konflikt na sociální a ekonomické bázi probíhal spíše mezi těmi, kteří získali z transformace, a těmi, kteří ztratili.
3. Spory o privatizaci státního majetku, liberalizaci ekonomiky a sociální síť státu.
4. Postupné vyhraňování sociálních skupin v závislosti na ekonomické reformě. Se zavedením ekonomických reforem se začaly vyhraňovat sociální skupiny, které podporovaly různé politické strany napříč politickým spektrem (Kopeček & Hloušek, 2005)

Přes tyto překážky se postupem času socioekonomická linie transformace přibližuje klasické linii vlastníci–pracující. Toto závisí na úspěšnosti transformace. V průběhu transformace se soupeření mezi politickými subjekty stává podobné soupeření levice a pravice ve státech západní Evropy.

2.3.2 Nacionalistická konfliktní linie transformace

Dle autorů se jedná o cleavage, kterou ovlivňuje primárně identita, národy, etnické skupiny, náboženství a jazykové rozdíly. Přestože cleavage obsahuje prvky klasické Rokkanovy konfliktní linie centrum – periferie, tak se zaměřuje na etnické a národnostní aspekty. Za primární není považována socioekonomická struktura či ideologie stran a voličů, ale spíše konflikt na základě etnické identity.

Nacionalistická konfliktní linie transformace může vzniknout v zásadě ze tří příčin, které se mohou překrývat či doplňovat:

1. Existence menšinového etnika nebo specifického regionu v rámci určitého státu, které se snaží zajistit si specifické postavení nebo respekt k menšinovým právům, může vyvolat odpor majoritní populace. Příkladem jsou kosovští Albánci, estonští a lotyšští Rusové nebo slovenští Maďaři (Hloušek & Kopeček, 2005).

2. Existence sousedního státu nebo národa, který je politickou mytologií tradičně vnímán jako "národní nepřítel" a potenciální hrozba, může vést k napětí mezi oběmi stranami. Příkladem jsou obrazy Německa pro část Čechů, Maďarska pro mnohé Slováky nebo obraz Srbska pro Slovince nebo Chorvaty (Hloušek & Kopeček, 2005).

3. V některých zemích existuje fundamentální spor o žádoucí podobu státu mezi nacionalisty a příznivci spíše občanské konstrukce státu. Příkladem jsou Srbsko, Chorvatsko, Slovensko nebo pobaltské republiky (Lupáč, 2011).

Dle autorů se státy, ve kterých převažuje socioekonomická konfliktní linie transformace, přiblíží k západoevropskému stranickému systému rychleji a spolehlivěji než státy, ve kterých převažuje nacionalistická konfliktní linie transformace. Díky tomu, že v České republice po sametové revoluci převládla socioekonomická konfliktní linie transformace, tak se přiblížila západní Evropě, nicméně i díky tomuto muselo dojít k rozdělení Československé

federativní republiky. Na Slovensku naopak převládá nacionalistická konfliktní linie transformace.

2.3.3Vývoj štěpných linií v České republice v letech 1989–2004

Zárodečná podoba českého stranického systému se tvořila na základě soutěže mezi hnutím Občanské fórum (OF) a Komunistickou stranou Československa (KSČ). Do voleb 1990 měla dominantní význam iniciační konfliktní linie transformace, neboli spor o podobu režimu. Tato konfliktní linie oddělovala komunistickou stranu a její oponenty, tj. především OF (Hloušek 2000). Volby 1990 byly společností vnímány jako plebiscit ohledně vztahu české veřejnosti k éře komunistického panství (Fiala & Mareš, 1997). Vzhledem k dominantnímu vítězství Občanského fóra s více než 50 % hlasů (komunistická strana se umístila druhá a získala necelých 14 %) lze považovat volby 1990 jako konec dominance sporu o podobu režimu.

Dle Hlouška a Kopečka (2005) potvrdily volby 1990 částečnou relevanci několika dalších konfliktních linií. Jednak konfliktní linie církev – stát přenášející se na rovinu stran v podobě existence Křesťanské a demokratické unie – Československé strany lidové (KDU-ČSL). Díky vysokému stupni sekularizace české společnosti ovšem voličská podpora KDU-ČSL zůstala omezena na malou skupinu silně věřících katolíků. Ti jí zůstali voličsky věrni i v následujících volbách, ve kterých získala pouze o 5 mandátů méně (ČSÚ, nedatováno). Ostatní formace ale projevovaly pouze omezený zájem rozvíjet antikatolickou agendu (snad až na všeobecný odpor k restituci církevního majetku zabaveného státem v éře komunismu) (Hloušek & Kopeček: 2005). Můžeme konstatovat, že konfliktní linie stát – církev zůstala součástí českého stranického systému, byť její reálný význam se ukazuje jako minimální.

Podobně se ve volbách 1990 projevil vliv nacionalistické konfliktní linie. Stalo se tak díky úspěchu moravistického subjektu, tj. formace prosazující regionální svébytnost Moravy jako samostatného regionu v České republice (Hloušek & Kopeček: 2005). Vlna “moravismu” ovšem už začátkem 90. let začala slábnout, a to především v důsledku poklesu identifikace občanů na Moravě s touto představou. Souběžně se rozběhly vnitřní konflikty uvnitř moravistické politické reprezentace (Rychlík, 2022). Důsledkem byl upadající význam této konfliktní linie, vzhledem k již nepokračujícímu volebnímu úspěchu a rozpadu strany v roce 1996.

V prvních demokratických volbách v Československu se také projevila konfliktní linie materialismus – postmaterialismus, i když měla pouze marginální význam. Důležité je si její počátek zmínit, jelikož tato konfliktní linie se projevuje i v budoucím vývoji České republiky a bude v této práci ještě rozebrána z pohledu dnešní situace. Nově založená Strana zelených, která reprezentuje postmateriální hodnoty, získala ve volbách 1990 mírně přes 4 % hlasů (podobně jako Spojenectví zemědělců a venkova) a zůstala bez zastoupení v parlamentu (ČSÚ, nedatováno).

Během let 1991–1992 docházelo k dotvoření základní struktury konfliktních linií. Na významu nabývá socioekonomická konfliktní linie, čili formují se strany na škále pravice–levice. Jako nejvýznamnější strana české pravice se objevuje Občanská demokratická strana (ODS), naopak za levici se objevuje Česká strana sociálně demokratická (ČSSD). Volby 1992 a 1996 potvrzují dominantní postavení této konfliktní linie, vzhledem k tomu, že ve volbách 1992 získaly oba subjekty dohromady 36 % všech hlasů a v roce 1996 dokonce 55 % všech hlasů (ČSÚ, nedatováno). Mezi volbami 1996 a 1998 význam socioekonomické konfliktní linie transformace dále vzrostl (Novák, 1996). Všechny relevantní politické strany se plně a zřetelně vymezily na ose pravice–levice, která tuto konfliktní linii kopírovala. Socioekonomická konfliktní linie byla určující nejen pro stranické soupeření, ale byla voličstvem vnímána jako stále důležitější moment identifikace a stranických preferencí (Hloušek & Kopeček: 2005).

Předčasné volby 1998 přinesly komplikovanou situaci v podobě sestavení většinové vlády vzhledem k těsným výsledkům voleb. ODS a ČSSD uzavřely „Smlouvu o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice“ – tzv. „Opoziční smlouva“. Upravila vztah obou politických stran a umožnila vytvoření menšinové vlády ČSSD s parlamentní podporou ODS. “Opoziční smlouva” významně, ovšem pouze přechodně, ovlivnila podobu stranické soutěže (Hloušek & Kopeček: 2005). Menší strany Unie svobody (US), KDU-ČSL, ODA a Demokratická unie (DEU) vytvořily tzv. Čtyřkoalici, která kritizovala opoziční smlouvu a odmítala předpokládané ústavní změny a úpravy volebního zákona. Většina návrhů na inovaci českého politického systému, které dohoda předpokládala, ale nebyla nakonec realizována, a tak se čtyřkoalice rozpadla.

Volby 2002 dále ukazují dominanci socioekonomické štěpné linie, která se v českých podmínkách už silně podobá cleavege vlastníci versus pracující v tehdejší podobě ve státech západní Evropy (Hloušek, 2005). Ve volbách 2002 probíhal hlavně souboj mezi pravicovou ODS a levicovou ČSSD, přičemž vyhrává ČSSD se ziskem 30 % hlasů (ČSÚ, 2002). Na konci 90. let se začíná v politické diskusi objevovat téma EU a evropské integrace, ale evropskou

tématiku stěží lze označit za skutečnou konfliktní linii (Hloušek & Kopeček, 2005).

Pro účely práce přicházím s hypotézou 1: Socioekonomická štěpná linie je dominantní štěpnou linií v českém stranickém systému.

Alternativní hypotéza 1 zní: Socioekonomická štěpná linie není dominantní štěpnou linií v českém stranickém systému.

Hypotéza 2 zní: V českém stranickém systému se nevytvořily nové štěpné linie.

Alternativní hypotéza 2: V českém stranickém systému se vytvořily nové štěpné linie.

3. Metodologická část

V předchozích kapitolách práce byly představeny definice a pohledy řady autorů na téma štěpných liniích. Pro práci nejdůležitější jsou pohledy autorů Víta Hlouška a Lubomíra Kopečka. Autoři se shodují, že teorie je s určitými úpravami aplikovatelná na realitu České republiky, což je pro kontext této práce klíčové. Analytická část práce přímo navazuje na teoretický rámec nastavený Hlouškem a Kopečkem. Teorie konfliktních linií se primárně projevuje v postupném vývoji demokratických společností. Je nutné proto sledovat, jak se měnila česká společnost a s ní i konfliktní linie. Za cíl analytické části práce považuji ověření relevantnosti definovaných štěpných liniích Hlouškem a Kopečkem, popřípadě definování nových štěpných linií.

Nově definované štěpné linie musí splňovat kritéria:

1. Jedná se o téma, které rozděluje společnost.
2. Existují strany, které se na jejich základě profilují.

Součástí analytické části bude analýza programů jednotlivých stran, témat voleb a volebních výsledků. Pro kontext dnešní České republiky považuji za nejdůležitější poslední troje volby do Poslanecké sněmovny: předčasné volby 2013, volby 2017 a volby 2021. K určení relevancí štěpné linie provedu analýzu předvolebních programů a zaměřím se na jednotlivé volební témata u daných voleb. V analýze se zaměřuji pouze na volby do Poslanecké sněmovny, jelikož se jedná o volby prvního řádu. Analýza se nezaměřuje na prezidentské volby, jelikož teorie štěpných liniích vysvětluje vznik a profilaci politických stran, nikoliv jednotlivců. Postup v analytické části vychází z teoretického rámce nastaveného Lubomírem Kopečkem a Vítem Hlouškem (2005), kteří jednotlivé štěpné linie ověřují pomocí výsledků voleb do Poslanecké sněmovny. V nacházení štěpných témat v české společnosti nám v práci pomohou i průzkumy veřejného mínění.

Analytická část se bude věnovat 4 štěpným liniím, konkrétně socioekonomická, evropská, liberalismus x konzervatismus a církev x stát. Socioekonomická štěpná linii je věnováno dostatek prostoru z hlediska dat a literatury. U socioekonomické štěpné linie jsou primárně přejímána data od Otto Eibla a kolektivu autorů z knih „Volby do poslanecké sněmovny v roce 2013“ a „Volby do poslanecké sněmovny v roce 2017“. Obě knihy analyzují předvolební témata, programy stran a přesuny voličů. Součástí analýzy socioekonomické štěpné linie je umístění stran na pravolevé škále. Analýza je provedena pomocí dat a metodiky přebrané od

Eibla a kol. do roku 2017. Při dalším určení pracuji samostatně s programy jednotlivých stran a jejich vlastním sebeurčením na pravolevé škále. Výjimkou je hnutí ANO, u kterého je určena pozice pomocí dat o přesunu voličů. Data o výsledcích voleb jsou přejímána ze stránek Českého statistické úřadu.

U evropské štěpné linie navazuji na analýzu Hlouška a Kopečka. Od autorů je přebraná analýza stran a jejich zařazení na škále euroskepticismu a europeanismu před volbami 2004. Před volbami 2017 analýzu a zařazení na škále provádím samostatně za pomocí dat z programů stran. Sleduji rétoriku stran směrem k EU a evropské integraci. U určení zájmu a důvěry českých občanů v evropské instituce jsou přejímána data z CVVM. U štěpné linie liberalismus x konzervatismus pozoruji, jak se samy deklarují jednotlivé strany. Data přejímám z analýzy Jakuba Grima z irozhlasu, který sjednocuje konkrétní výroky jednotlivých politiků o vlastních stranách. Ověření pozice stran je postaveno na základě hlasování o manželství pro všechny v roce 2024, kdy čerpám data z webových stránek poslanecké sněmovny. U štěpné linie církev x stát samostatně sleduji křesťanské a antikřesťanské strany v kontextu voleb do poslanecké sněmovny a čerpám data z Českého statistického úřadu.

4. Analytická část práce

4.1 Socioekonomická štěpná linie

Socioekonomická štěpná linie se v České republice vytvořila poměrně rychle po revoluci (viz Hloušek a Kopeček). Poté co byla vyřešena štěpná linie o podobě transformace režimu, byla na řadě hospodářská reforma. Při přechodu k tržnímu hospodářství se poprvé projevily odlišné přístupy a strany se pomocí toho daly rozdělit na pravolevé škále. Na pravici se jako nejvýraznější strana etablovala ODS vytvořená a vedená Václavem Klausem, Mirkem Topolánkem, Petrem Nečasem a nyní Petrem Fialou. ODS, jak sama deklaruje ve svých volebních programech je stranou, která prosazuje nízké daně, zdravé veřejné finance, volný trh a podporu podnikání.

Nejsilnější stranou na straně levice byla v letech 1996 až 2017 ČSSD, která byla založena ještě za Rakouska-Uherska a po sametové revoluci obnovena. Na postu předsedy se vystřídalo celkem 9 politiků, z nichž nejvýraznější jsou Miloš Zeman, Jiří Paroubek a Bohuslav Sobotka. ČSSD, jak sama deklaruje ve svých volebních programech, je stranou, která prosazuje sociální programy, zvyšování minimální mzdy a progresivní zdanění. V roce 2017 začal postupný příklon sociálně demokratických voličů k hnutí Andreje Babiše ANO 2011 a od té doby lze označit jako nejsilnější stranu levice hnutí ANO.

Socioekonomická štěpná linie zůstává dominantní v českém prostředí i dále. Jak je již zmíněno v teoretické části práce, socioekonomická štěpná linie zůstává určující i v roce 2002, jak zmiňují Hloušek a Kopeček. Z dat dále vyplývá, že souboj mezi ČSSD a ODS pokračoval i ve volbách 2006, kdy ODS získala 35,38 % hlasů a ČSSD získala 32,32 % hlasů (ČSÚ, 2006). Vládu skládá pravicová ODS v čele s Mirkem Topolánkem. Ve volbách 2010 vyhrála ČSSD s 22,08 %, nicméně vládu složila ODS se ziskem 20,22 % za pomocí nových stran TOP 09 a Věci veřejné (ČSÚ, 2010). Již během těchto voleb si můžeme všimnout postupného upadání dosavadních hegemonů levice a pravice, jelikož obě strany přišly mezi volbami o více něž 10 %.

4.1.1 Volby 2013

Strana	ČSSD	ANO	KSČM	TOP 09	ODS	Úsvit	KDU-ČSL
Počet hlasů	1 016 829	927 240	741 044	596 357	384 174	342 339	336 970
Počet procent	20,45 %	18,65 %	14,91 %	11,99 %	7,72 %	6,88 %	6,78 %
Počet mandátů	50	47	33	26	16	14	14
Předchozí volby	22,08 % (56)	Nová strana	11,27 % (26)	16,70 % (41)	20,22 % (53)	Nová strana	4,39 % (0)

Zdroj: ČSÚ (2013)

Dramatickou proměnou pro český stranický systém a socioekonomickou štěpnou linii byly předčasné volby v roce 2013. Vzhledem k událostem spojeným s fungováním vládní strany Věci veřejné a kauzami jejího lídra Víta Barty, společně s kauzou Nagyová spojenou se zásahem na Úřadu vlády, došlo v roce 2013 k historickým druhým předčasným volbám (Hrubeš, 2019).

Vzhledem k omezené době přípravy na volby jsou témata voleb spíše obecná a žádné výraznější téma se neobjevilo (Eibl, 2014). Když se blíže podíváme na programy jednotlivých stran, tak zjistíme, že nejčastěji zastoupenými tématy ve všech analyzovaných programech byly otázky spojené s ekonomikou, technologickým rozvojem a budováním infrastruktury na jedné straně a otázky týkající se nastavení sociálního systému či péče o životní prostředí na straně druhé (Eibl, 2014). Nejvíce se oběma oblastem věnovala ČSSD s téměř 71 %, naopak nejméně se sociálním otázkám a ekonomice věnovala ODS s necelými 52 % rozsahu (Eibl, 2014). De facto se tak opět potvrzuje, že česká politika a konflikty v ní jsou utvářeny kolem socioekonomické osy (Eibl, 2014. viz také Hloušek, Kopeček 2008; Novák, Vlachová 2001; Chytilek, Eibl 2011; Benoit, Laver 2006).

Zastoupení tematických oblastí v programových analýzách stran

	ANO	ČSSD	KDU-ČSL	KSČM	ODS	SZ	TOP 09	ÚSVIT
Zahraniční politika	6,5	6	4,5	6,7	9,5	5,8	5,7	0,4
Svoboda a demokracie	2,5	3,6	2,4	7,5	5,8	10,5	8,1	7,6
Politický systém a efektivita státu	10,8	6,1	12,1	7,5	10,9	8,9	12,7	10,7
Ekonomika	32,7	41,4	30,3	29,8	28,9	28,4	26,5	31,7
Sociální systém	26,1	29,3	25,5	29,3	22,6	26,9	32,6	25,8
Společenské uspořádání	15	9,2	19,4	14,2	13,8	14,7	11,3	21,1
Profesní skupiny	6,2	4,5	5,7	4,8	8,6	4,5	3,2	2,8

Zdroj: (Havlík, V. a kol. 2014).

Vzhledem k tomu, že volby byly předčasné, strany neměly dostatek času na vedení kampaně. Proto případná zjištění z těchto voleb nemohou být zcela relevantní v rámci výzkumu štěpných linií. V kontextu socioekonomické štěpné linie můžeme pozorovat, že levicová ČSSD si oproti předchozím volbám o moc nepohoršila a KSČM si polepšila o 3 % hlasů. Na druhé straně spektra ODS zažila svůj historicky největší politický debakl a pravicová TOP 09 si také pohoršila o necelých 5 %. V kontextu těchto konkrétních voleb šlo však spíše o poškození z předchozí účasti ve vládě Petra Nečase než o socioekonomická témata. Naopak díky kauze Nagyová posílilo hnutí Andreje Babiše ANO 2011 (Balík, 2023).

Analytickým problémem je definování hnutí ANO 2011 v kontextu pravolevé škály a socioekonomických témat. Na základě analýzy Eibla a kolektivu (2014) hnutí ANO ve svém programu v žádné ve zkoumané oblasti nemělo nadpoloviční podíl pozičních témat. Jeho program se dá označit za skutečně „konsenzuální“ (Eibl a kol., 2014). Hnutí ANO je také jedinou stranou, která měnila svůj program i po oficiálním představení voličům. Pro kontext této práce bude ANO posuzováno z pozice voličů této strany spíše než z programu strany. Z analýzy přesunů voličů víme, že v roce 2013 hnutí ANO získalo velké množství voličů, kteří v roce 2010 nehlasovali, voliče vládních stran Nečasovy vlády, a naopak nezískalo téměř žádné voliče velkých levicových stran (Gregor, 2014). Pro kontext této práce lze z pozice voličů označit hnutí ANO za pravicovou stranu ve volbách 2013.

Přesuny voličů mezi volbami 2010 a 2013 – sloupcová procenta

	ČSSD	ODS	TOP 09	KSČM	VV	Ostatní	Nevoliči
ČSSD	**68 %**	1 %	1 %	3 %	9 %	10 %	2 %
ANO	4 %	**21 %**	**22 %**	1 %	**31 %**	10 %	6 %
KSČM	10 %			**83 %**	1 %	8 %	1 %
TOP 09		**19 %**	**50 %**		1 %		
ODS		**36 %**	1 %				
Úsvit	4 %	5 %	3 %	1 %	**17 %**	8 %	1 %
KDU-ČSL	1 %		2 %		1 %	**28 %**	
Ostatní	1 %	**11 %**	**16 %**	1 %	**19 %**	**20 %**	2 %
Nevoliči	**13 %**	6 %	6 %	**11 %**	**21 %**	**15 %**	**88 %**
Celkem	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Zdroj: (Eibl, 2014)

Pozn.: Sloupce obsahují údaje o straně volené v roce 2010 a řádky údaje o straně volené v roce 2013. Pro větší přehlednost jsou zobrazeny hodnoty vyšší než 1 % a hodnoty vyšší než 10 % jsou zvýrazněny.

Přesuny voličů mezi volbami 2010 a 2013 – řádková procenta

	ČSSD	ODS	TOP 09	KSČM	VV	Ostatní	Nevoliči	Celkem
ČSSD	**77 %**	1 %	0 %	2 %	5 %	10 %	5 %	100 %
ANO	4 %	**23 %**	**19 %**	1 %	**19 %**	**11 %**	**23 %**	100 %
KSČM	**15 %**		0 %	**70 %**	1 %	**11 %**	4 %	100 %
TOP 09		**32 %**	**66 %**		1 %		1 %	100 %
ODS		**96 %**	2 %		1 %		1 %	100 %
Úsvit	**12 %**	**15 %**	6 %	1 %	**28 %**	**25 %**	**13 %**	100 %
KDU-ČSL	3 %	1 %	5 %		2 %	**85 %**	3 %	100 %
Ostatní	2 %	**18 %**	**20 %**	1 %	**17 %**	**33 %**	10 %	100 %
Nevoliči	4 %	2 %	1 %	2 %	3 %	4 %	**83 %**	100 %

Zdroj:(Eibl, 2014)

Pozn.: Sloupce obsahují údaje o straně volené v roce 2010 a řádky údaje o straně volené v roce 2013. Pro větší přehlednost jsou zobrazeny hodnoty vyšší než 1 % a hodnoty vyšší než 10 % jsou zvýrazněny.

Sloupcové procenta dávají odpověď na otázku, kam „odešli“ voliči stran s z roku 2010, zatímco řádková procenta odpovídají na otázku odkud „přišli“ voliči stran v roce 2013.

4.1.2 Volby 2017

Výsledky voleb 2017

Strana	ANO	ODS	Piráti	SPD	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	TOP 09	STAN
Počet hlasů	1 500 113	572 962	546 393	538 574	393 100	368 347	293 643	268 811	262 157
Počet procent	29,64 %	11,32 %	10,79 %	10,64 %	7,76 %	7,27 %	5,80 %	5,31 %	5,18 %
Počet mandátů	78	25	22	22	15	15	10	7	6
Předchozí volby	18,65 % (47)	7,72 % (16)	2,66 % (0)	Nová strana 6,88 % (14) Úsvit	14,91 % (33)	20,45 % (50)	6,78 % (14)	11,99 % (26) společně se STAN	11,99 % (26) Společně s TOP 09

Zdroj: ČSÚ (2017)

V roce 2017 se konaly řádné volby do Poslanecké sněmovny, před kterými proběhly řádné kampaně politických stran a hnutí. Z analýzy programů stran provedené Eiblem a kolektivem (2019) se nám opět potvrzuje dominantní postavení socioekonomické štěpné linie. S výjimkou SPD byla ekonomická témata na prvním místě u všech stran (Eibl a kol., 2019).

Pomocí indexu RILE Eibl a kolektiv posoudili vzájemnou vzdálenost stran na základě volebních programů v jednodimenzionálním prostoru. Jak autoři sami uvádějí, charakter komponent, ze kterých je index tvořen, vychyluje skutečnou pozici stran značně nalevo. Nicméně se zaměřením na vzájemnou vzdálenost stran je pro tuto práci přínosné si výsledky analýzy okomentovat.

Vzájemná vzdálenost stran na základě volebních programů

KSČM	ČSSD	SPD	STAN	KDU-ČSL	Piráti	ANO	ODS	TOP 09
-36,6	-33,3	-25,8	-23,6	-21,3	-19.6	-12,6	3,2	3,8

Zdroj: (Eibl a kol., 2019)

Pozn.: Index pracuje se škálou -100 až 100. -100 = levicovost, 100 = pravicovost.

Krajní póly jsou reprezentované KSČM nalevo a TOP 09 napravo. Z tabulky lze identifikovat tři shluky stran, které se umístily relativně blízko ke svým nejbližším konkurentům, a tudíž soupeří o podobné voliče. Nalevo jsou ČSSD a KSČM, velký shluk uprostřed je tvořen SPD, STAN, KDU-ČSL a Piráty. Napravo jsou si blízké ODS a TOP 09. Hnutí ANO stojí mezi skupinami, které nacházíme ve středu a napravo.

Nyní se zaměříme na určení, kde se na socioekonomické konfliktní linii nacházejí jednotlivé strany, které se dostaly do Parlamentu České republiky v roce 2017:

1. ODS můžeme tradičně označit jako pravicovou nebo středopravicovou stranu. Ve svém programu do voleb 2017 se strana věnovala klasickým pravicovým tématům. Program zmiňuje potřebu omezení/zpomalení EET, snížení zdanění práce (resp. odvodů hrazených zaměstnavateli) nebo například podporu podnikání (Eibl a kol., 2019).
2. TOP 09 i ve volbách 2017 pokračuje s prosazováním své středopravicové politiky. Jedná se o stranu, která prosazuje rozpočtovou zodpovědnost, ale je liberálnější než ODS. Oproti ODS je TOP 09 více optimistická vůči Evropské unii.
3. KDU-ČSL je středová až středopravicová strana. KDU-ČSL se hlásí k ideologii sociálně-tržního hospodářství. Největší skupina voličů se historicky rekrutovala mezi katolickým obyvatelstvem venkova a malých měst. Strana za své priority považuje podporu rodiny, kvalitního školství, venkova, zemědělství, integraci do Evropské unie, podporu drobných živnostníků, prosazování křesťanských hodnot a péči o životní prostředí (KDU-ČSL, 2017).
4. KSČM je tradičně silně levicová strana. Jedná se o stranu prosazující ideologii komunismu. Předvolební témata této strany v roce 2017 se zaměřovala na sociální spravedlnost, ochranu sociálních dávek, zdravotní péči a ekologii. KSČM se snažila prezentovat jako strana schopná řešit sociální problémy a ochránit sociální dávky a služby, které byly důležité pro její voliče.

5. ČSSD je tradičně levicová strana, ale bývá označována i jako středolevicová strana. V roce 2017 se Česká strana sociálně demokratická nacházela spíše ve středu politického spektra. Předvolební témata této strany se zaměřovala na sociální otázky, jako byla zdravotní péče, důchody, zaměstnanost a sociální politika. ČSSD se snažila oslovit voliče zejména prostřednictvím svých sociálních programů a důrazu na sociální spravedlnost a ochranu slabších vrstev obyvatelstva. Strana se angažovala v tématech spojených s ekonomikou, zaměstnaností a sociálními dávkami, což bylo patrné i v jejím volebním programu (ČSSD, 2017).
6. SPD je strana, která byla založena Tomiem Okamurou a Radimem Fialou po odchodu z hnutí Úsvit. Strana jako taková je těžko zařaditelná na pravolevé škále. Většinou se strana zařazuje mezi pravici až krajní pravici. Mezi její silná témata před volbami 2017 patřila migrace, bezpečnost, národní suverenita a kritika Evropské unie (Eibl, 2019). Obtížnost zařazení SPD na pravolevé škále souvisí i se zastoupením ekonomických témat v programu strany. SPD byla v roce 2017 jedinou stranou, která neměla ekonomiku jako primární téma ve svém programu (Eibl, 2019).
7. Pirátské strany se objevují ve více než 40 zemích světa a zastávají liberální a proevropské postoje (Piráti, nedatováno). Obvykle bývají zařazováni mezi středolevicové strany, sami čeští Piráti neuznávají středopravé rozdělení. Česká pirátská strana se ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2017 zaměřovala na témata jako jsou transparentnost, digitalizace veřejné správy, ochrana osobních údajů a občanské svobody. Jejich politika byla založena na principu otevřenosti a modernizace státní správy, a to prostřednictvím využití moderních technologií a zlepšení přístupu občanů k informacím.

Problém nastává opět s definicí hnutí ANO 2011. Jak se již dříve v práci uvádí, v roce 2013 lze ANO označit jako pravicovou či středopravicovou stranu s ohledem k jejím voličům. Mezi lety 2013 až 2017 se situace rapidně mění. Nicméně metodika zůstává stejná a budeme posuzovat hnutí ANO ne podle jeho programu, ale podle přesunů voličů. V roce 2017 získalo ANO 2011 přes 500 000 bývalých voličů levicových stran ČSSD a KSČM. Tradičně v České republice starší lidé průměrné volí spíše levicové strany, což se odráží i na výsledcích hnutí ANO (Dohnalová & Doubravová, 2021), 41 % voličů hnutí ANO v roce 2017 mělo přes 60 let.

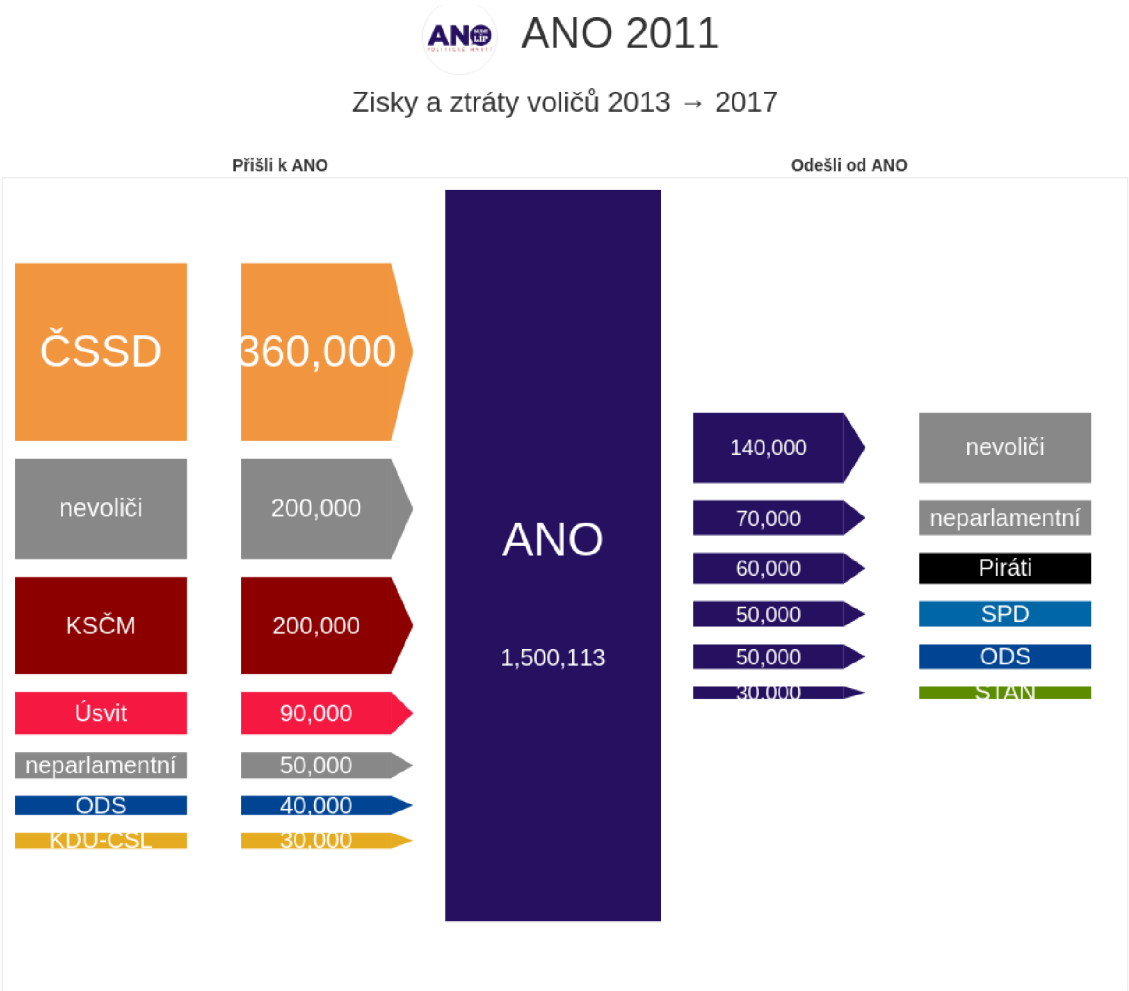

Zdroj: (Škop, 2017)

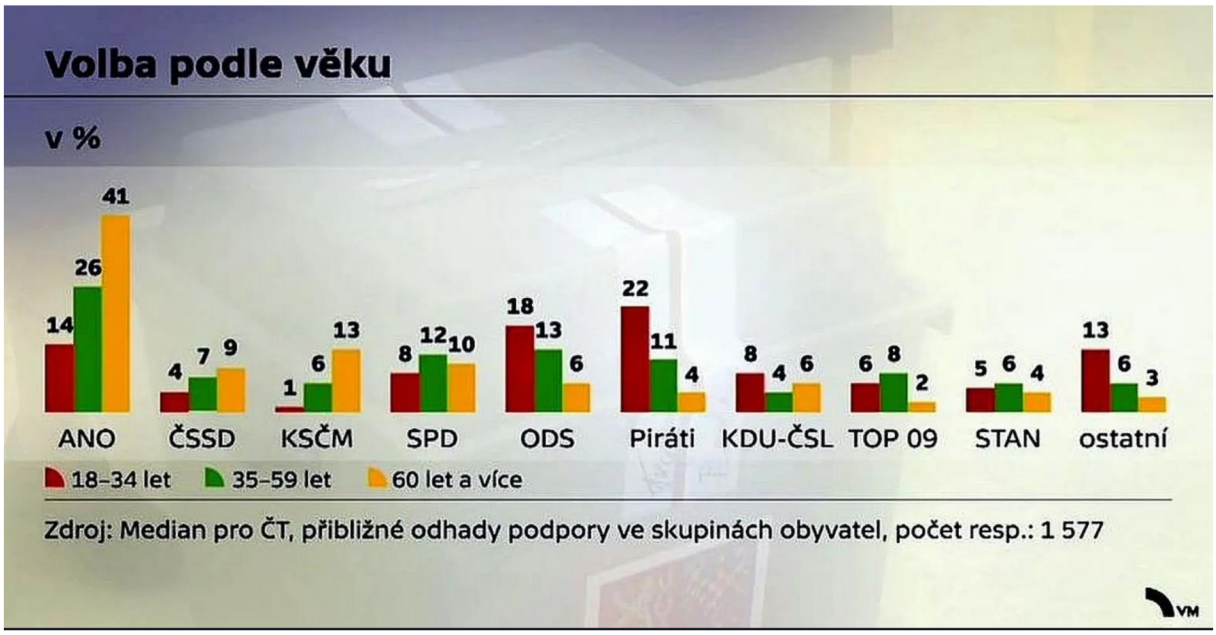

Zdroj (Median, 2017)

Volby 2017 nám z analýzy volebních programů opět potvrzují dominantní zastoupení socioekonomické štěpné linie. Hlavními tématy ve všech volebních programech (s výjimkou SPD) byla socioekonomická témata. Dle rozložení stran na pravolevé škále zjistíme, že strany, jež lze označit za levicové v kontextu těchto voleb (ČSSD, KSČM a hnutí ANO), získaly dohromady skoro 45 % hlasů. Strany, které lze označit za pravicové (ODS, TOP 09, Starostové a KDU-ČSL), získaly dohromady skoro 28 % hlasů. Z tohoto výčtu je vynechána pirátská strana, jež sama sebe nezařazuje na pravolevé škále a slouží v těchto volbách jako protestní strana. Dále je vynechána SPD, kterou lze označit za populistickou a extremistickou stranu, která ve svém programu primárně neřeší ekonomická témata. Na základě socioekonomických témat lze pozorovat štěpení společnosti i ve volbách 2017.

4.1.3 Volby 2021

Strana	SPOLU	ANO	Piráti a Starostové	SPD
Počet hlasů	1 493 905	1 458 140	839 776	513 910
Počet procent	27,79 %	27,12 %	15,62 %	9,56 %
Počet mandátů	71	72	37	20
Předchozí volby	22,44 % (42) ODS: 11,32 (25) KDU-ČSL: 5,80 % (10) TOP 09: 5,31 % (7)	29,64 % (78)	15,98 % (28) Piráti: 10,79 % (22) STAN: 5,18 % (6)	10,64 % (22)

Zdroj: (ČSÚ, 2021)

Ve volbách 2021 jako hlavní témata voleb dle programů stran lze zařadit:

1. Ekonomika – zotavení z pandemie COVID-19, snižování státního dluhu, podpora investic a inovací.
2. Zdravotnictví – zvýšení financování a dostupnosti péče, zkrácení čekacích dob a reforma systému.
3. Sociální oblast – zvýšení důchodů a minimální mzdy, podpora rodin a dětí a boj proti chudobě.

4. Vzdělávání – zvýšení kvality a dostupnosti vzdělání, reforma financování škol, podpora inkluze.
5. Životní prostředí – řešení klimatické změny, ochrana životního prostředí, podpora obnovitelných zdrojů energie.
6. Zahraniční politika – posilování pozice ČR v EU a NATO, podpora transatlantické spolupráce a řešení migrační krize.

Před volbami se pravicové/středopravicové strany (ODS, TOP 09 a KDU-ČSL) spojily do koalice SPOLU, kterou tedy lze označovat za pravicovou koalici. Pravicové postavení koalice lze dokázat zastoupením témat v jejím programu. Ve svém programu se koalice zaměřuje na snížení daní pro firmy a živnostníky, zvýšení investic do infrastruktury a digitalizaci, reformu státní správy, podporu rodiny a tradičních hodnot a posilování obranyschopnosti.

Hnutí ANO 2011 si do voleb 2021 udrželo bývalé voliče ČSSD a KSČM a ve svém programu nastaveném pro levicové voliče nadále pokračuje. Ve svém programu se hnutí ANO zaměřuje na zvýšení investic do infrastruktury a sociálních programů, zvýšení důchodů a minimální mzdy, reformu zdravotnictví a školství, boj proti korupci a zachování neutrality v mezinárodních otázkách.

Před volbami vznikla druhá koalice PIRSTAN, kterou tvořily pirátská strana a Starostové. Dle zařazení na pravolevé škále je pirátská strana středolevicová, zatímco Starostové jsou středopravicoví. Ve svém volebním programu udělali několik ústupků a zaměřili se na společné téma, kterým je liberalismus a progresivismus. Vymezení se ze socioekonomických témat dokazuje i jejich program, který se zaměřuje na zvýšení transparentnosti a digitalizaci státní správy, reformu financování politických stran, ochranu životního prostředí a boj proti klimatické změně, podporu digitalizace a inovací a proevropskou orientaci.

Strana SPD se stejně jako v předchozích volbách primárně nezaměřuje ve svém programu na ekonomické témata. SPD se ve svém programu zaměřuje na vystoupení z EU a NATO, odmítání migrace a islamizace, posilování sociálního státu, ochranu národních zájmů a kritiku globalizace a neoliberalismu.

4.2 Evropská štěpná linie

Evropská štěpná linie se zakládá na přístupu stranám k Evropské unii a evropské integraci. Evropské volby jako volby druhého řádu jsou typické svou nízkou volební účastí. Nicméně vzhledem k důležitosti členství ČR v Evropské unii je podstatné vnímat postoje jednotlivých stran vůči ní. S účastí v evropských volbách je problém, že do těchto voleb chodí volit lidé, kteří mají nějaký vztah k EU, ať už je negativní či pozitivní. Lidé s neutrálním vztahem k EU k volbám statisticky nepřijdou. Při rozhodování už nicméně převládá vztah k České republice (Němec, 2014).

Evropská štěpná linie víceméně kopíruje socioekonomickou štěpnou linii do roku 2013. Na politické scéně střídavě dominuje proevropsky orientovaná ČSSD a lehce euroskeptická ODS. Vše se mění v roce 2013, stejně jako u socioekonomické štěpné linie. Pro kontext práce je určující celkové smýšlení dané politické strany o EU a její výsledek ve volbách do Poslanecké sněmovny, spíše než volební zisk v eurovolbách. K eurovolbám se průměrně dostaví méně než 30 % oprávněných voličů (necelých 2,5 milionů voličů), zatímco volby do Poslanecké sněmovny mají průměrnou účast 62 % oprávněných voličů (necelých 4,75 milionů voličů). Podobně jako u socioekonomické štěpné linie i v této části práce můžeme vynechat z analýzy volby 2013, vzhledem k tomu, že byly předčasné.

Hloušek a Kopeček ve své práci nabízejí zhodnocení situace s evropskou integrací před volbami 2002. Před volbami 2002 mělo toto téma určitý dělící a sbližující potenciál, vzhledem k probíhajícím jednání o přistoupení ČR do EU. Jednalo se zejména o proklamovaný proevropský přístup ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU, který sloužil jako důležitý uváděný důvod k vytvoření společné vlády těchto stran (Hloušek, Kopeček; 2005). Autoři Hloušek a Kopeček v tabulce nastiňují orientační zachycení pozice českých politických stran v roce 2002 ve vztahu k evropské integraci a EU. Nicméně dle autorů evropskou tématiku lze stěží označit za skutečnou konfliktní linii v roce 2002. Na základě tohoto tématu se český elektorát prozatím nerozhoduje (Hloušek, Kopeček; 2005).

Umístění stran na ose euroskepticismu a europeanismu před volbami 2004

Tvrdý euroskepticismus (rozhodná opozice k EU a evropské integraci, prosazují vystoupení z EU nebo radikální změnu trajektorie evropské integrace, jsou vůči integraci protestně zaměřené)	KSČM
Měkký euroskepticismus (nejsou z principu proti členství v EU a evropské integraci, ale v některých otázkách se stavějí do opozice k EU nebo považují národní zájmy za neslučitelné se současným směrem evropské integrace, prosazují modifikaci integračního trendu)	ODS
Funkční europeanismus (podpora evropské integrace může být vedena strategií sloužit domácím zájmům nebo zvláštnímu stranickému cíli, není zpochybňováno pokračování integrace jako takové, nicméně převažuje obrana statusu quo)	ČSSD, KDU-ČSL, US-DEU
Identitní (ztotožňující) europeanismus (zásadní podpora evropské integrace a EU, je preferováno pokračování přesunu dalších kompetencí z národní na nadnárodní úroveň, federalizace Evropy a evropské občanství, prohlubování integrace je zásadní cíl strany)	

Zdroj: (Hloušek & Kopeček, 2005)

4.2.1 Volby 2017

V letech 2015–2016 proběhla migrační krize, které ovlivnila vnímání bezpečnosti a EU u českých občanů. Jedná se o mezinárodní politickou krizi v Evropské unii, která začala již na přelomu 20. a 21. století a vyvrcholila v roce 2015. Krize byla způsobená velkým počtem válečných uprchlíků, ale i ekonomických migrantů, jejichž cílem byla vidina lepšího života v Evropě. Od této chvíle lze pozorovat zvětšení zájmu o evropské témata v politické sféře. Od roku 2017 můžeme sledovat nárůst síly euroskeptických stran a počtu jejich voličů.

Euroskeptické strany těží z obav a slibují, že ochrání Českou republiku před negativními dopady imigrace, globalizace a EU.

Obavy u českých voličů v kontextu EU vyvolávají:

1. Migrace: lidé se obávají imigrace z muslimských zemí, jako je Sýrie nebo Irák. Obávají se, že imigranti představují bezpečností riziko a ohrožují český způsob života.

2. Ekonomika: lidé se obávají, že EU má negativní dopad na česku ekonomiku. Obávají se, že EU omezuje obchod a investice a brání ČR v tom, aby si určovala vlastní hospodářskou politiku.

3. Suverenita: lidé se obávají, že EU odebírá České republice suverenitu a že Brusel má příliš velkou moc. Chtějí, aby ČR měla větší kontrolu na svými vlastními záležitostmi.

V české společnosti byl v roce 2017 přibližně stejný podíl lidí, kteří Evropské unii důvěřují (48 %) a nedůvěřují (47 %). V případě institucí, které pod Evropskou unii spadají, již ovšem významněji převládá nedůvěra nad důvěrou. V grafu 1 vidíme, že Evropskému parlamentu v současné době vyjadřuje nedůvěru polovina (50 %) dotázaných oproti necelé třetině (32 %) dotázaných, kteří mu důvěřují. Srovnatelný podíl (31 %) respondentů vyjadřuje důvěru i Evropské komisi, naopak 47 % občanů jí nedůvěřuje. Zároveň poměrně výrazná část občanů nemá na tuto věc jasný názor a volí odpověď „nevím“ (Evropský parlament, neví = 11 %; Evropská komise, neví = 11 %).

Graf 1: Důvěra institucím EU[1]

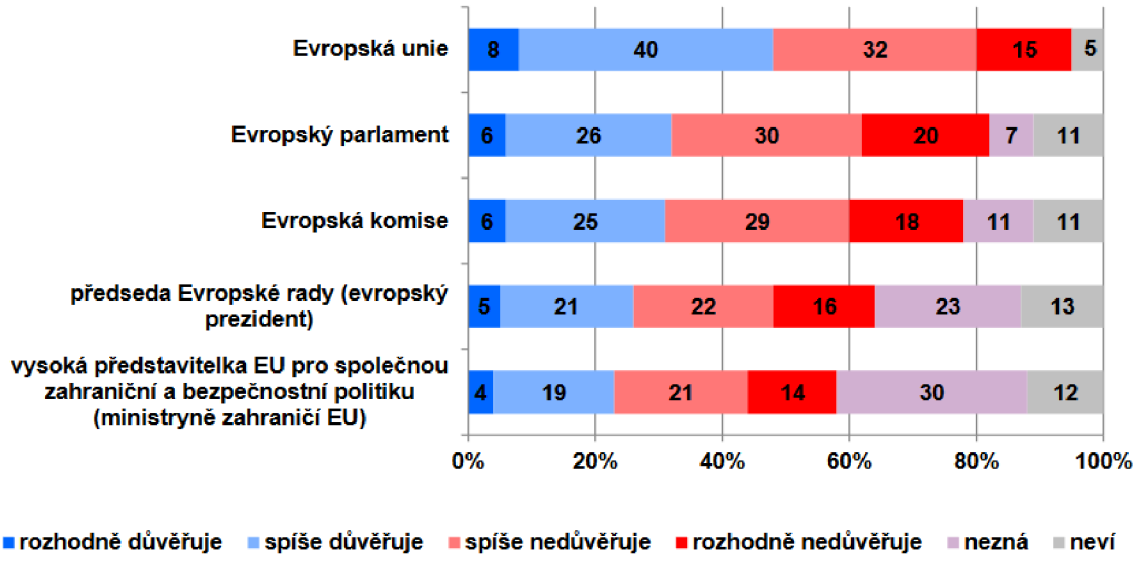

Zdroj: (CVVM, 2017)

Pozice stran na ose euroskepticismu a europeanismu před volbami 2017

Tvrdý euroskepticismus (rozhodná opozice k EU a evropské integraci, prosazují vystoupení z EU nebo radikální změnu trajektorie evropské integrace, jsou vůči integraci protestně zaměřené)	SPD, KSČM
Měkký euroskepticismus (nejsou z principu proti členství v EU a evropské integraci, ale v některých otázkách se stavějí do opozice k EU nebo považují národní zájmy za neslučitelné se současným směrem evropské integrace, prosazují modifikaci integračního trendu)	ODS
Funkční europeanismus (podpora evropské integrace může být vedena strategií sloužit domácím zájmům nebo zvláštnímu stranickému cíli, není zpochybňováno pokračování integrace jako takové, nicméně převažuje obrana statusu quo)	ČSSD, KDU-ČSL, ANO 2011, Piráti, STAN
Identitní (ztotožňující) europeanismus (zásadní podpora evropské integrace a EU, je preferováno pokračování přesunu dalších kompetencí z národní na nadnárodní úroveň, federalizace Evropy a evropské občanství, prohlubování integrace je zásadní cíl strany)	TOP 09

Zdroj: autor

Dle rozdělení stran a volebních výsledků lze určit, že strany, které jsou tzv. „proevropské“ (ANO, ČSSD, KDU-ČSL, Piráti, Starostové a TOP 09) získaly dohromady ve volbách 2017 přes 63 % hlasů. Mírně skeptická ODS zastupuje 11 % voličů a tzv. „protievropské“ strany (KSČM a SPD) zastupují přes 18 % voličů. Parlament České republiky byl tedy dle stran orientovaný spíše pro EU, zatímco z průzkumu veřejného mínění je patrné, že je společnost v této otázce rozdělena napůl. U konkrétních institucí EU už převládá nedůvěra.

4.2.2 Volby 2021

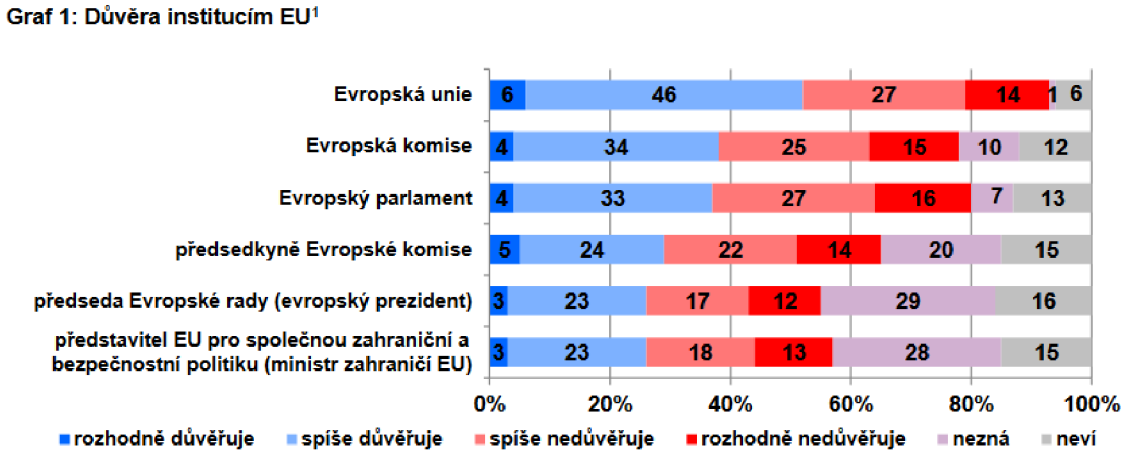

Zdroj: (CVVM, 2021)

Výsledky důvěry Evropské unii a jejím institucím ukazuje graf 1. V současné době přibližně polovina (52 %) českých občanů důvěřuje Evropské unii, konkrétně 6 % jí důvěřuje „rozhodně“ a 46 % „spíše“, asi dvě pětiny (41 %) jí nedůvěřují, v tom 27 % „spíše“ a 14 % „rozhodně“, 6 % dotázaných se k otázce neumělo vyjádřit a zvolilo možnost „nevím“. Důvěra jednotlivým institucím Evropské unie je nižší a pohybuje se od jedné čtvrtiny po necelé dvě pětiny společnosti, přičemž nedůvěra těmto institucím mírně převažuje nad důvěrou a určitý podíl veřejnosti tyto instituce buď nezná, nebo nedokáže důvěru zhodnotit a volí možnost „nevím“. Oproti roku 2017 se obecná důvěra v EU lehce zlepšila.

Co se týká zastoupení „proevropských“ stran v Poslanecké sněmovně, situace se výrazně oproti roku 2017 nemění. Všechny strany s výjimkou ODS a SPD jsou „proevropské“, nicméně s hnutím ANO je to definičně obtížné. Na jednu stranu ve svém programu apeluje na důležitost členství v EU, na druhou stranu se rétorika Andreje Babiše na domácí politické scéně značně vyhraňuje. Například svými komentáři na evropském summitu k dosažení emisní neutrality do roku 2050 (Babiš, 2019). Opakovaně se také vyhraňuje proti tzv. European Green Deal, který byl schválen během jeho vlády, a dokonce za pomocí jeho europoslanců (Juna & Novotná, 2023). Nicméně Andrej Babiš nepropaguje vystoupení z EU, pouze je vůči EU kritický na domácí půdě.

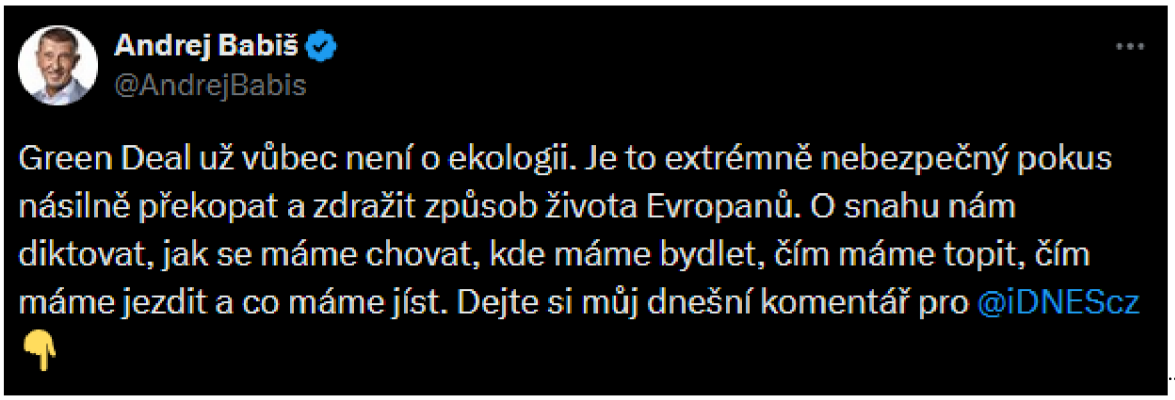

Zastoupení evropských témat ve volebních programech je oproti socioekonomickým tématům rozhodně menší. Po migrační krizi v roce 2016 se v následujících volbách 2017 musela každá kandidující strana nějak postavit k tématu migrace, nicméně programy jsou si ohledně migrace podobné, s výjimkou SPD. Čím více se Česka republika zapojuje do evropské politiky a institucí, tím více se lidé o toto téma zajímají, jak můžeme vidět na datech v postupu let. Nicméně evropská témata stále nejsou primárními tématy českého politického prostředí.

Podle dodaných dat lze sledovat, že většina politické scény je v České republice „proevropská“. Euroskeptické hlasy se u nás vyskytují v menšině, stejně jako strany požadující vystoupení z EU. Nicméně z dat CVVM a průměrné účasti v evropských volbách lze konstatovat, že Češi se sice více zajímají o evropské témata, ale na jejich základě se primárně nerozhodují.

4.3 Liberalismus x Konzervatismus

Souboj mezi tradicemi a pokrokem můžeme sledovat po celé Evropě. Česká republika není výjimkou a tento souboj v podobě tzv. „kulturních válek“ je přítomen i v českých zemích. Liberalismus věří v rovná práva a příležitosti všech lidí, v pokrok a ve svobodu každého jedince. Konzervatismus preferuje tradice a osvědčené postupy, klade důraz na gradualismus a ctí hierarchii a řád.

Nejprve je třeba sledovat, jak se na škále konzervatismu a liberalismu samy deklarují jednotlivé strany. Jako jediná liberální strana se označují sami Piráti. *„Jsem přesvědčen, že v současnosti v Česku neexistuje liberální strana, která je podobná jako my, staví se silně proti korupci a vyznává hodnoty otevřené společnosti.“* (Grim, 2023). Jako další liberální strana se označuje hnutí Starostové skrz slova nejen místopředsedy Pavla Čížka. *„Středově liberální postoje. Mou osobní ambicí je posunout STAN výrazně k politice odpovědnosti vůči změnám*

klimatu
a klesající biodiverzitě. STAN by měl přicházet s praktickými projekty na přizpůsobení se, odolnost vůči klimatické změně.“ (Grim, 2023). TOP 09 se označuje jako liberálně-konzervativní strana. Znamená to, že klade důraz jak na rodinu a tradice, tak i na svobodu v oblasti například ekonomiky.

Jako konzervativní strana se vnímá již tradičně ODS. Takto téma konzervatismu komentoval nynější předseda ODS Petr Fiala na stránkách ODS: *„A máme dnes u nás ještě nějaké konzervativce? Nepochybně ano, za jednoho z nich se považuji. Jsem jak ve své teoretické práci, tedy tam, kde dávám najevo normativní postoje, konzervativní, a také jsem nepochybně podle všech rozumných kritérií, konzervativní politik.“* (Fiala, 2015).

Strana KDU-ČSL se také vnímá jako konzervativní strana. Na svých webových stránkách uvádí: *„Jsme křesťanskodemokratická, konzervativní strana položená na křesťanských hodnotách a principech. Desatero, evangelijní zvěst lásky k druhým a křesťanská sociální nauka jsou východisky našich politických kroků.“* (KDU-ČSL, nedatováno)

SPD se označuje jako strana národního konzervatismu. Místopředseda SPD a předseda poslaneckého klubu určuje SPD následovně: *„Národní konzervativismus je ideologie proti liberalismu a dalším ideologiím, které nás tlačí příliš doleva. Jejich programem jsou věci, které neuznáváme, jako je Green Deal, elektromobilita, LGBT, 72 pohlaví, klimatismy, genderismy a další věci. Teď se chceme věnovat právě národnímu konzervativismu, protože například Evropská unie nás nutí financovat právě Green Deal, klimatismy, genderismy a různé další věci.“* (Grim, 2023).

Podobně jako u ostatních štěpných linií, tak i zde se objevuje problém u hnutí ANO. Problém s hnutím ANO v kontextu liberalismu a konzervatismu je v tom, že ani poslanci hnutí ANO se neshodnou, kam se zařadit.

„Oslovujeme všechny voliče. Jsme catch-all party, takže logicky vyznáváme i konzervativní hodnoty.“

Andrej Babiš - expremiér

„Líbí se mi model catch-all party, otevřené komunikace a dialogu s různými názorovými proudy. Dnes je moderní nenaslouchat ostatním a utvrzovat se v tom, že ‚můj‘ názor je jediný správný a já jsem opravdu ráda, že hnutí ANO touto cestou nejde.“

Klára Dostálova – bývala ministryně za ANO

„Tím, že jsem zásadním podporovatelem individuálních svobod člověka, jsem klasickým liberálem stejně jako drtivá většina mých kolegů. Při vymezení vůči směrovému progresivismu, který označení liberální pouze využívá a někdy znamená přesný opak, stávám se konzervativcem. Obdobně to má dle mého názoru většina mých kolegů. Hnutí ANO 2011 nemůžete jen tak nálepkovat.“

Radek Vondráček – poslanec za ANO

„Nevím, jak to mají ostatní. Ale já zastávám spíše konzervativní názory.“

Aleš Juchelka – poslanec za ANO

„Hnutí ANO je v současné době na evropské úrovni součástí politické frakce, která vyznává liberální hodnoty. A to je politika, za kterou já stojím a i nadále stát budu.“

Dita Charanzová – europoslankyně za ANO

Zdroj (Grim, 2023)

Jedna věc je, jak se strany definují. Druhá věc je, jak poté například hlasují v Poslanecké sněmovně. Tato práce dokazuje irelevantní roli konzervatismu a liberalismu na základě hlasování poslanců o zákoně „Manželství pro všechny“. Vzhledem k faktu, že Česká republika je silně nevěřící stát a nachází se v něm pouze 25 % věřících, tak se otázka práv homosexuálů týká spíše politických ideologií než náboženství (ČTK, 2018). Liberalismus ve svém základu je pro rovná práva a příležitosti všech. Konzervatismus se zaměřuje na rodinu a tradice. Téma manželství pro všechny je vhodné téma ne demonstrování priorit a názorů jednotlivých stran.

Hlasování o manželství pro všechny 2024

Klub	Poslanců	Ano	Ne	Nepřihlášen	Zdržel se	Omluven
ANO	71	65	0	1	1	4
ODS	34	18	4	2	9	1
Piráti	4	0	0	3	0	1
KDU-ČSL	23	6	6	0	7	4
STAN	33	14	6	9	3	1
SPD	20	0	17	0	0	3
TOP 09	14	14	0	0	0	0
Nezařazen	1	1	0	0	0	0
Celkem	200	118	33	15	20	14

Zdroj: (PSPČR, 2024)

Z liberálních stran byla jediná zcela pro TOP 09, zatímco Piráti de facto nehlasovali a hnutí STAN bylo více hlasy pro než proti. U Pirátů a STAN se hlasování vysvětluje podobou zákona, o které se nakonec hlasovalo. Ze čtyř návrhů se přijal druhý nejkonzervativnější, který nepovoluje homosexuálním párům adopci a název manželství. Kvůli těmto důvodům se Piráti a někteří členové STAN rozhodli nehlasovat pro.

Z konzervativního tábora hlasovali všichni členové SPD proti, ODS hlasovala spíše pro a KDU-ČSL přesně napůl. Vysvětlení pro hlasování konzervativních stran, které by z ideologického hlediska měly být spíše proti lze, spatřovat v politickém ústupku uvnitř vládní koalice a u veřejného mínění. Jako politický ústupek ODS a KDU-ČSL souhlasily, že manželství pro všechny projde, i přes některé extrémní prohlášení při debatě o podobě zákona.

Jak je již vysvětleno výše, tak je problematické zařazení hnutí ANO. Na základě tohoto hlasování by se dalo nesprávně usuzovat, že je ANO ve skutečnosti liberální stranou. Nicméně u hnutí ANO jde spíše o politický pragmatismus a populismus. Na základě tohoto hlasování se přední představitelé ANO vyjadřovali negativně vůči vládě, přestože pro návrh bylo nejvíce poslanců z hnutí ANO (Dolejší, 2024). Přičemž hnutí ANO do poslední chvíle bylo ohledně hlasování neurčité. V roce 2022 dokonce Alena Schillerová a Aleš Juchelka patřili mezi poslance navrhující zakotvit manželství jako svazek muže a ženy do ústavy.

Na základě hlasování o manželství pro všechny můžeme sledovat, že konfliktní linie liberalismus x konzervatismus je v českém prostředí irelevantní. Ideologie v tomto případě ustupuje politickému kompromisu.

4.4 Církev x Stát

Vzhledem k faktu, že v ČR fungoval přes 40 let komunistický režim, je ateistické smýšlení společnosti logické. Komunismus je ideologie založená mimo jiné na ateismu a tzv. vědeckém materialismu. Náboženství je podle Marxe součástí ideologie, která odráží stávající socioekonomické podmínky. Jako takové hraje především stabilizační roli; brání utlačovaným skupinám obyvatelstva rozpoznat svou vlastní společenskou situaci, místo které mu nabízí iluzorní únik do náboženských představ (*náboženství je opiem lidu)*. Tak náboženství pomáhá

udržet stávající řád a je překážkou v emancipaci lidstva. Podle komunistů v průběhu ustavení beztřídní společnosti zaniknou sama od sebe či budou zničena (Marx, Engels, 1848).

Komunistická strana Československa v intencích těchto tezí předpokládala naprostou likvidaci církví a náboženských společností a vymýcení náboženství (Balík, Hanuš, 2007). Na rozdíl od Slovenska se Česko od náboženství odvrátilo a po revoluci se k němu nevrátilo.

Jak už poukázali Hloušek a Kopeček (2005) na volbách 1990, štěpná linie církev x stát v silně ateistické společnosti, jako je ta česká, zastupuje pouze marginální roli. Nejstarší křesťanská a jediná strana, která má slovo „křesťanská“ dokonce v názvu, je Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL), často také označovaná jako lidovci. Jsou zde i další strany, které se hlásí ke křesťanským hodnotám, a to konkrétně STAN či Trikolora, Svobodní a Soukromníci. Všechny z těchto stran jsou názorově odlišné a jako nejvýznamnější křesťanská strana v ČR se označuje KDU-ČSL.

Strana lidová se pohybuje na volebním zisku napříč volbami od 4 do 9 % voličů. Nejúspěšnější byla KDU-ČSL jako součást čtyřkoalice ve volbách 2002 a součástí SPOLU ve volbách 2021. Ve volbách 2010 dokonce z Poslanecké sněmovny vypadli. Svůj zisk u voleb lidovci vynahrazují svým koaličním potenciálem. Lidovci byli součástí 6 ze 14 vlád samostatné ČR. KDU-ČSL je díky své silné členské základě a spořádaným voličům zpravidla úspěšná při komunálních volbách.

Jediná relevantní strana, která by se v českém prostoru dala označit historicky jako antikřesťanská, je Komunistická strana Čech a Moravy. Objevovaly se i další extremistické strany, jako například Dělnická strana sociální spravedlnosti, která vnímala křesťanství jako součást „židozednářského spiknutí“. DSSS se nikdy úspěšně nedostala k žádným politickým funkcím, tudíž se práce zaměří na KSČM.

Od roku 1990 se postupně snižuje podpora KSČM až do voleb 2021, kdy dokonce vypadla z Poslanecké sněmovny. Vývojově je pád KSČM velice zajímavý. V roce 1998 získali komunisté 11 % a v roce 2002 dokonce 18,5 % hlasů. Od roku 2002 můžeme sledovat postupný pád od skoro 13 % v roce 2006 až k 7,76 % v roce 2017. V roce 2021 vypadla KSČM z Poslanecké sněmovny a na základě povolebních studií lze určit, že voliči komunistů se nejvíce přesunuli k hnutí ANO. Komunisté tolerovali menšinovou vládu Miloše Zemana (1998) a byli formálně součástí koalice ČSSD a ANO (2014), ale aktivně se do vládnutí nezapojovali.

Na jedné straně máme křesťanskou stranu KDU-ČSL, na druhé straně máme komunistickou stranu s ateistickou až anti náboženskou ideologií. KDU-ČSL byla historicky součástí více vlád než KSČM v demokratické České republice, ale KSČM měla napříč volbami větší podporu ve volbách do Poslanecké sněmovny. Nicméně obě strany v současné České republice čelí stranickým krizím. KSČM je mimo Poslaneckou sněmovnu a dle volebních průzkumů se pohybuje na podpoře okolo 3 %. KDU-ČSL je sice součástí Fialovi vlády, ale v průzkumech se pohybuje okolo 2–3 % podpory.

Na základě postupně snižující se podpory stran okolo štěpné linie stát-církev můžeme konstatovat, že se v České republice tato štěpná linie nepromítá do politické soutěže.

4.5 Nové štěpné linie?

S identifikací nových štěpných liniích je to obtížné. Témata v programech a kampaních jsou omezená a věnují se již existujícím a přetrvávajícím problémům. Primární je stále i po 30 letech socioekonomická štěpná linie. Soupeření dvou ideologických protikladů ČSSD a ODS skončilo až v roce 2013. Objevily se nové strany, které jsou sice ideologicky méně určité, ale socioekonomickým tématům se stále primárně věnují. Od roku 2013 se vyskytuje téma, které je mediálně bohatě komentované, a to konkrétně téma Babiš. Ve volbách 2017 ještě nebylo tak dominantní, ale v roce 2021 už je situace jiná. Po vládnutí menšinové vlády Andreje Babiše se „demokratický“ blok stran rozhodl, že Babiš nemůže být znovu připuštěn k vládě.

Během Babišovi vlády se stala spousta událostí, které mu opozice a část voličů nemůže zapomenout. Například už fakt, že jeho vláda byla menšinová a tolerována KSČM. Dále pokračovalo vyšetřování kauzy Čapí hnízdo, několikrát prohrál soud o záznamu ve složkách STB na Slovensku a musel se soudně omlouvat několika osobnostem včetně Miroslava Kalouska. Dále na demonstraci proti jeho střetu zájmu a jmenování Marie Benešové ministryní spravedlnosti se dostavilo přes čtvrt milionu lidí. Důrazně je Andreji Babišovi vyčítáno i nezvládnutí a chaos pandemie COVID-19.

Ve volbách 2021 zvolily strany téma Antibabiš a omezily výstupy proti sobě. Koalice SPOLU například měla na svých billboardech fotografii Andreje Babiše s Vladimírem Putinem s nápisem „Závislost na Rusku. Bezpečnostní hrozba. Nová hrozba, stejní agenti.“. Díky několika faktorům, jako například propadnutí milionu a půl hlasů, vytvořily koalice SPOLU a PIRSTAN vládu. Vláda téma Antibabiš stále používá, nicméně lidé už na to tolik neslyší. (Fischer, 2023).

Je Babiš x Antibabiš skutečnou konfliktní linií? Dle definičního rámce nikoliv. Téma Babiš je v České politice přítomno zhruba 11 let, což definičně nespadá do „dlouhodobého tématu ovlivňující společnost“. Otázkou zůstává, jak dlouho bude postava Andreje Babiše v české politice ještě působit. Například Vladimír Mečiar působil ve Slovenské politice skoro 23 let a přesto, že se na něj vzpomíná spíše negativně, téma postavené na něm nefungovalo celých 23 let. S ohledem na věk Andreje Babiše je možné, že časem odejde do politického důchodu nebo bude ovládat hnutí ANO z dálky jako Jarosław Kaczyński ovládal Právo a Spravedlnost v Polsku. Po odchodu Andreje Babiše z politiky bude téma Antibabiš x Babiš pravděpodobně politicky mrtvé.

Další možností pro téma konfliktní linie je migrace. Jsou strany, které se na tématu migrace formují, jako například SPD, Přísaha či Trikolóra. Nicméně jedinou aktuální stranou s tímto tématem zastoupenou v Poslanecké sněmovně je SPD. Téma není dlouhodobě probíráno, jelikož se objevuje v českém prostředí zhruba od roku 2016 a v roce 2021 můžeme sledovat, jak postupně slábne. Dalším z faktorů, proč se téma migrace nedá označit jako konfliktní linie, je fakt, že téma migrace je spíše začleněno do evropské štěpné linie, jelikož migrační politika úzce souvisí s postojem a migrační politikou EU.

5. Závěr

Politologové vedou dlouhou dobou debatu, zda-li lze aplikovat teorii štěpných linií na postkomunistické státy. V teoretické části jsem se zabýval autory, kteří zastávají názor, že teorii nelze aplikovat, ale zároveň více prostoru se dostalo autorům, kteří mají názor, že teorii aplikovat lze. Přístup a úpravy teorie samotné, které zhotovili profesoři Vít Hloušek a Lubomír Kopeček jsou pro práci nejzásadnější a pomocí nich byla možná následující analýza podmínek pro teorii v České republice.

Obě zvolené výzkumné otázky spolu úzce souvisejí a práce na ně odpovídá postupně. Na první výzkumnou otázku *„Jaké štěpné linie jsou významné v současné České republice?“* vychází z celkové analýzy odpověď, že primární je i na dále socioekonomická štěpná linie, což potvrzuje hypotézu 1. Od roku 2002, kdy dělali svou analýzu Hloušek a Kopeček, nabyla na významu evropská štěpná linie, i když se na jejím základě čeští občané stále nerozhodují. Další významné štěpné linie nejsou v práci identifikovány a štěpné linie analyzovány Hlouškem a Kopečkem jsou rozpracovány nad časový rámec práce autorů. Nebyla identifikována žádná nová témata, na jejímž základě by se české politické strany formovaly, čímž se nám potvrzuje hypotéza 2.

Druhá výzkumná otázka „*Jaké strany se na základě současných štěpných liniích profilují*?“ je zodpovězena u každé štěpné linie zvlášť i napříč volbami. Nejrozsáhlejší analýza byla provedena u nejvýznamnější štěpné linie, tedy u socioekonomické. Práce se věnuje podrobnějšímu výzkumu od voleb 2013, jelikož do té doby se na české politické scéně střídaly levicová ČSSD a pravicová ODS. U jednotlivých stran zastoupených v Parlamentu od roku 2013 je definováno, kde se nacházejí na pravo-levé škále a jak jsou v jejich předvolebních programech zastoupena socio-ekonomická témata. Větší část práce se zabývala určením, na které části spektra stojí v jednotlivých volbách hnutí ANO. Více než volebním programům se v kontextu hnutí ANO práce věnuje přesunu voličů k hnutí ANO napříč volbami, jelikož hnutí ANO upravuje svou rétoriku dle voličů, které chce v jednotlivých volbách získat.

U evropské štěpné linie se práce věnuje otázce, kde se jednotlivé strany nacházejí na pomezí euroskepticismu a europeismu. Dále je v práci vysvětleno, co ovlivňuje účast voličů u eurovoleb a jak se proměňuje důvěra v evropské instituce. V kapitole o EU je rozebírané i téma migrace, které úzce souvisí s evropskými tématy a které nabylo na významu po migrační krizi v roce 2016. Součástí výzkumu je i uvedení, čeho se čeští občané u migrace obávají a jaký přístup mají jednotlivé strany. Na závěr kapitoly o EU konstatuji, že napříč volbami Česká

republika zůstává proevropská, ale voliči se na základě evropské štěpné linie nadále nerozhodují.

Další rozebírané štěpné linie jsou již méně významné, ale práce se jim věnuje, aby dokreslila analýzu Hlouška a Kopečka. Jsou zanalyzovány křesťanské a protikřesťanské strany jako součást štěpné linie stát x církev. Dále je dokázána nízká relevance štěpné linie konzervatismus x liberalismus na základě hlasování o manželství pro všechny a problému definovat strany, jako jsou SPD a ANO na pomezí liberalismu a konzervatismu. V poslední kapitole jsou rozebrány možnosti nových štěpných linií na základě období 2013–2024, nicméně je vysvětleno, proč se o štěpné linie nejedná.

Práce poměrně dobře ukazuje, jaké jsou jednotlivé postoje stran na osvědčených a pevně definovaných štěpných liniích, jako je socioekonomická a evropská štěpná linie. Myslím si, že práce dobře zachycuje, jaký význam obě štěpné linie mají za pomoci metodiky použité Hlouškem a Kopečkem. Nicméně celá práce se zaměřuje na aplikování teorie štěpné linie a snaží se vysvětlit voličské chování jen na základě černobílých konfliktů, které nedokreslují celou volební realitu. Bylo by třeba podrobnějšího výzkumu, jenž není možný v rozsahu bakalářské práce. Budoucí výzkum by se měl zaměřit na to, jak teorii ovlivňují faktory, jako například protestní hlasy, volební kampaně či populismus. Teorie štěpných liniích spoléhá, že lidé hlasují podle toho, na které straně daných konfliktů se politické strany nacházejí. Teorie nepracuje s dezinformacemi, neinformovaností nebo například volbě podle emocí.

Práce jako taková se snaží dokázat, že teorii štěpných linií lze aplikovat na postkomunistické státy. Jestliže přistoupíme na fakt, že je postkomunistické Česko na úrovni západních demokracií z Rokkanovy základní teorie, tak musíme řešit, zda-li na vysvětlování volebního chování na základě štěpných linií není pozdě. Základní Rokkanova teorie je přes 60 let stará a věnuje se kontextu západních demokracií. Myslím si, že postkomunistické státy i západní demokracie se nachází v časech, kdy se objevují nové výzvy a faktory, které nelze vysvětlit za pomocí teorie štěpných linií.

Jako úspěch své práce beru rozpracování teoretického rámce napříč názorovým spektrem politologické diskuze o teorii štěpné linie. Analytická část se poměrně podrobně věnuje vývoji v České republice až do současnosti. V budoucím výzkumu bude důležité vyřešit relevantnost teorie v současné podobě stranické soutěže a jak uspokojivě dokáže pracovat s faktory přítomnými v současnosti.

Zdroje

Allardt, E., & Littunen, Y. (1964). Cleavages, ideologies and party systems: Contributions to comparative political sociology.

Babiš, A. (2019. 21. června) Proč máme řešit teď, 31 let dopředu, rok 2050? Evropská média zaujal Babišův výrok o emisích. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/andrej-babis-ochrana-zivotniho-prostredi-summit-eu-emise-zavery-prohlaseni_1906212107_cha

Balík, S., & Hanuš, J. (2007). *Katolická církev v Československu 1945-1989* (Vol. 500). Centrum pro studium demokracie a kultury.

Balík, S. (2023, 11. června). Z kauzy Nagyová nejvíce těžil Babiš, zabrzdila kariéru Kuby. Dostupné z https://www.echo24.cz/a/HhnTK/zpravy-domaci-kauza-nagyova-necas-by-se-neudrzel-kubovi-kauza-poskodila-karieru

Bartolini, S., & Mair, P. (1990). Policy competition, spatial distance and electoral instability. *West European Politics*.

Bornschier, S. (2009). Cleavage politics in old and new democracies. *Living reviews in Democracy*, (1), online.

Cotta, M. (2002). Structuring the new party systems after the dictatorship: Coalitions, alliances, fusions and splits during the transition and post-transition stages 1. In *Stabilising Fragile Democracies* (pp. 69-99). Routledge

CVVM. (2017). Důvěra v evropské a mezinárodní instituce – Duben 2017. Dostupné z https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/mezinarodni-vztahy/4333-duvera-v-evropske-a-mezinarodni-instituce-duben-2017

CVVM. (2021). Důvěra v evropské a mezinárodní instituce – červenec 2021. Dostupné z https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/mezinarodni-vztahy/5433-duvera-v-evropske-a-mezinarodni-instituce-cervenec-2021

Český statistický úřad. (2002). Statistická data vyhledána 3. 1. 2024. Dostupné z https://www.czso.cz/csu/xs/volby_v_roce_2002

Český statistický úřad. (2006). Statistická data vyhledána 20. 1. 2024. Dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/volby-do-poslanecke-snemovny-parlamentu-cr-2006-1-dil-n-zzbpecazp6

Český statistický úřad. (2010). Statistická data vyhledána 4. 2. 2024. Dostupné z https://www.czso.cz/csu/xj/ps_2010

Český statistický úřad. (2013). Statistická data vyhledána 15. 2. 2024. Dostupné z https://www.czso.cz/csu/xt/vysledky_voleb_do_poslanecke_snemovny_parlamentu_cr_2013

Český statistický úřad. (2017). Statistická data vyhledána 18. 2. 2024. Dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/volby-2017-archiv

Český statistický úřad. (2021). Statistická data vyhledána 27. 3. 2024. Dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/volby-2021

ČTK. (2018, 18. prosince). Mezi Čechy je čtvrtina věřících, třetina se označuje za ateisty, ukázal průzkum. Dostupné z https://zpravy.aktualne.cz/domaci/ctvrtina-cechu-se-povazuje-za-verici-tretina-za-ateisty-ukaz/r~df700ff402b411e9b2380cc47ab5f122/

Dohnalová A. & Doubravová B. (2021, 6. října). Senioři slyší na sliby a jistoty, kampaň ani covid je moc neovlivní, míní experti. Dostupné z https://zpravy.aktualne.cz/domaci/volby/volby-seniori-ano/r~6f2dfd9e25b311ec8fa20cc47ab5f122/

Dolejší, V. (2024, 29. února). Vlevo dole v zákulisí: Jak se zhroutil sen o manželství pro všechny. Dostupné z https://www.seznamzpravy.cz/clanek/audio-podcast-vlevo-dole-vlevo-dole-v-zakulisi-detaily-o-tom-jak-zkrachovalo-manzelstvi-pro-vsechny-246803

Fiala, P. (2015, 4. ledna). Konzervatismus jako nonkonformní postoj. Dostupné z https://www.ods.cz/clanek/8887-konzervatismus-jako-nonkonformni-postoj

Fiala, P., & Mareš, M. (1997). Konstituování systému politických stran v České republice (1989-1992). *Politologický časopis*, *4*(1), 104-126.

Fischer, P. (2023, 9. září). Zrádná svůdnost metody Antibabiš. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/komentare/antibabis-komentar-petr-fischer_2309091630_cen

Franklin, M. N. (2004). *Voter turnout and the dynamics of electoral competition in established democracies since 1945*. Cambridge University Press.

Grim, J. (2023, 1. prosince). Kam kráčí Piráti? Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/kam-kraci-pirati-jsme-jedinou-skutecne-liberalni-proevropskou-stranou-v-cesku_2312010500_jgr

Grim, J. (2023, 14. srpna). Čím dál tím liberálnější. STAN se pod vedením šéfa Rakušana ukotvili na mapě české politiky. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/liberalni-hnuti-stan-starostove-a-nezavisli-rakusan-liberalizace_2308140500_jgr

Grim, J. (2023, 30. října). Národně konzervativní SPD: Jak Okamurovo hnutí vnímají jeho politici? Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/spd-tomio-okamura-radim-fiala-stranicky-kompas-irozhlas_2310300500_jgr

Grim, J. (2023, 7. června). Catch-all, konzervativní, či snad liberální? Ani politici ANO se na směřování neshodnou. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ano-konzervativni-anketa-babis-havlicek-schillerova_2306070500_jgr

Hloušek, V. (2000). Konfliktní linie v „postkomunistických "systémech politických stran. *Politologický časopis*, *7*(4), 373-395.

Hloušek, V. (2007). Koncept konfl iktních linií a problematika evropské integrace. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, *43*(02), 361-378.

Hloušek, V., & Kopeček, L. (2004). *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Hloušek, V., & Kopeček, L. (2005). Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou. *Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav*.

Hloušek, V., Kopeček, L., & Šedo, J. (2011). *Politické systémy*. Barrister & Principal.

Hrubeš, K. (2019, 1. prosince). Před šesti lety padla vláda kvůli kauze Nagyová. Soudy ji řeší dodnes. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/utvar-pro-odhalovani-organizovaneho-zlocinu-uooz-jana-nagyova-petr-necas.A191125_101129_domaci_knn

Inglehart, R. (1981). Post-materialism in an environment of insecurity. *American political science review*.

Juna P. & Novotná B. (2023, 18. ledna). Ověřeno: Green Deal dojednala Babišova vláda, Pavel

je proti nelegální migraci. Dostupné z https://www.seznamzpravy.cz/clanek/fakta-overeno-green-deal-dojednala-babisova-vlada-pavel-je-proti-nelegalni-migraci-223781

Lipset, S. M., & Rokkan, S. (1967). Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction.

Kitschelt, H. (1992). The formation of party systems in East Central Europe. *Politics & Society*.

Markus, G. G. (1993). Politische Konfliktlinien und Legitimation in Ostmitteleuropa: Der Fall Ungarn. *Osteuropa*, *43*(12), 1167-1180.

Marx, K., & Engels, F. (1848). Manifest komunistické strany (s. 12). Praha: Svoboda.

Median. (2017). Sněmovní volební model. Dostupné z https://ct24.ceskatelevize.cz/sites/default/files/1972216-median_snemovni_volebni_model_2017_08.pdf

Merkl, P. H. (1988). ONE Alternative Organizations: Environmental, Supple-mentary, Communitarian, and Antiauthoritarian.

Němec, J. (2014, 14. března). Herzmann: Pospíšil přitáhne TOP 09 voliče, jiné zas odradí. Dostupné z https://zpravy.aktualne.cz/domaci/herzmann-pospisil-pritahne-top-09-volice-jine-zas-odradi/r~a76c306eaab311e38484002590604f2e/

Novák, M. (1996). Volby do Poslanecké sněmovny, vládní nestabilita a perspektivy demokracie v ČR/Parliamentary Elections, Government Instability and Democracy Perspectives in the Czech Republic. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 407-422.

Novák, M. (1999). Utváření stranického systému v českých zemích. *Politologický časopis*, *2*, 133-145.

Offe, C. (1992). Coming to terms with past injustices. *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie*.

PSPČR. (2024, 28. února). 94. schůze, Novela z. – občanský zákoník. Dostupné z https://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=82533&l=cz

Rae, D. W., & Taylor, M. (1970). The analysis of political cleavages.

Rokkan, S. (1970). The growth and structuring of mass politics in Western Europe: reflections of possible models of explanation. *Scandinavian political studies*, *5*(A5), 65-83.

Rose, R., & Urwin, D. W. (1970). Persistence and change in western party systems since 1945. *Political studies*.

Rose, R., & Rose, R. (1974). Social structure and party differences. *The Problem of Party Government*.

Roskin, Michael G. (1994): The Emerging Party Systems Of Central And Eastern Europe.

Römmele, A. (1999). In Lawson, Kay, Andrea Römmele, Georgi Karasimeonov (eds.). *Cleavages, Parties, and Voters: Studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, and Romania.* London: Praeger.

Schmitt, C. (1987). The legal world revolution. *Telos*.

Splichal, S., Calabrese, A., & Sparks, C. (Eds.). (1994). *Information society and civil society: contemporary perspectives on the changing world order* (Vol. 8). Purdue university press.

Škop, M. (2017, 23. října). Přehledně: Kdo komu bral a kam utekly hlasy. Nejvíc „loupili“ ANO a Piráti. Dostupné z https://hlidacipes.org/prehledne-bral-kam-utekly-hlasy-nejvic-loupili-ano-pirati/

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá aplikováním teorie štěpných linií na postkomunistické státy, konkrétně na Českou republiku. V teoretické části je představena teorie štěpných linií, názory politologů na její aplikaci a upravená teorie dle autorů Hlouška a Kopečka. Výzkumné otázky jsou stanoveny následovně: „Jaké štěpné linie jsou významné v současné České republice?“ a „Jaké strany se na základě současných štěpných liniích profilují?“ Z provedené analýzy můžeme konstatovat, že nejvýznamnější štěpnou linií napříč volbami je socioekonomická štěpná linie, což potvrzuje první hypotézu „Socioekonomická štěpná linie je dominantní štěpnou linií v českém stranickém systému“. Práce rozebírá dlouhodobé volební soupeření pravicové ODS a levicové ČSSD a zároveň se vyrovnává s úpadkem těchto ideologicky stabilních stran a nástupem stran nových. Práce se potýká s definiční složitostí definice hnutí ANO a vysvětluje jeho ukotvení na pravolevé škále napříč volbami. Dále se práce věnuje jednotlivým štěpným liniím definovanými profesorem Hlouškem a profesorem Kopečkem. Konkrétně se jedná o socioekonomickou štěpnou linii, štěpnou linii evropské integrace a štěpnou linii církev x stát. Analyzována je i štěpná linie liberalismus x konzervatismus, která není definovaná v pracích Hlouška a Kopečka. Práce sleduje relevantnost těchto linií a jejich postavení v českém volebním prostředí. U jednotlivých štěpných linií práce zkoumá, která strana se na ní profiluje a jaký postoj zastává. Práce se ve svém závěru pokouší o identifikování nových štěpných linií, nicméně je vysvětleno, proč se o štěpné linie nejedná. Tím se nám potvrzuje druhá hypotéza, která říká, že nové štěpné linie v České republice nevznikly.

Klíčové slova: Česká republika, štěpné linie, konflikt, volby

Abstract

This bachelor thesis deals with the application of the theory of cleavage lines to post-communist countries, specifically to the Czech Republic. The theoretical part presents the theory of cleavage lines, the views of political scientists on its application and the modified theory according to the authors Hloušek and Kopeček. The research questions are set as follows. and "Which parties are profiled on the basis of the current cleavage lines?" From the analysis we can conclude that the most significant cleavage line across elections is the socio-economic cleavage line, which confirms the first hypothesis "The socio-economic cleavage line is the dominant cleavage line in the Czech party system". The thesis analyses the long-term electoral rivalry between the right-wing ODS and the left-wing ČSSD, while coping with the decline of these ideologically stable parties and the rise of new parties. The thesis grapples with the definitional complexity of defining the ANO movement and explains its anchoring on the right across the electoral spectrum. The thesis also examines the various cleavage lines defined by Professor Hloušek and Professor Kopeček. Specifically, these are the Socioeconomic cleavage line, the European integration cleavage line and the Church x State cleavage line. The liberalism x conservatism cleavage line, which is not defined in the works of Hloušek and Kopeček, is also analysed. The paper traces the relevance of these lines and their position in the Czech electoral environment. For each of the cleavage lines, the thesis focuses on which party is profiled on it and what position it takes. In its conclusion, the thesis attempts to identify new cleavage lines, but explains why they are not cleavage lines. This confirms the second hypothesis, which states that new cleavage lines have not emerged in the Czech Republic.

Keywords: Czech Republic, cleavage lines, conflict, elections